

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА ПОЛИТИКИТЕ ЗА БОРБА С КЛИМАТИЧНИТЕ ПРОМЕНИ

Съдържание

1.	ВЪВЕДЕНИЕ ИВАН КРЪСТЕВ	2
2.	БОРБАТА С КЛИМАТИЧНИТЕ ПРОМЕНИ ДАНИЕЛА ВАСИЛЕВА	4
3.	ПОЛИТИКА НА ЕС В БОРБАТА С КЛИМАТИЧНИТЕ ПРОМЕНИ НЕВЕНА АЛЕКСИЕВА	14
4.	НАЦИОНАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ В БОРБАТА С КЛИМАТИЧНИТЕ ПРОМЕНИ СТОЯНКА БАЛОВА	29
5.	ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА МЕРКИ В БОРБАТА С КЛИМАТИЧНИТЕ ПРОМЕНИ АЛЕКСАНДЪР ДИМИТРОВ	44
	Списък на фигури	48

1

ВЪВЕДЕНИЕ

Иван Кръстев

Борбата срещу климатичните промени е във фокуса на общественото и политическо внимание през последните години. Европейският съюз има амбициите да бъде глобален лидер в този процес, като и към момента допринася в най-голяма степен за намаляването на вредните емисии в атмосферата. В това направление е и последната инициатива на Европейската комисия, а именно проекта „Европейска зелена сделка“ – който предполага редица предложения за промени в политиките и законодателството, насочени към превръщането на Съюза във „въглеродно неутрален“ към 2050 г. Като част от мерките, включени в това предложение, фигурират приемането на Европейски пакт за климата и по-нататъшно намаляване на емисиите към 2030 г. спрямо вече поетите от държавите членки ангажименти в рамките на Парижкото споразумение.

Тези инициативи са безспорно необходими и наложителни в контекста на увеличаващите се негативни последици от промените в климата по света и в Европа в частност. Същевременно, изпълнението на предвидените мерки изисква съществени усилия и ресурси и крие рискове от дългосрочни негативни последици в социално-икономически план за ЕС и неговите граждани. Такива рискове включват заплахи пред енергийната сигурност и намаляване на енергийната независимост в държавите и регионите, които зависят от изкопаеми горива, в частност въглища, щети за конкурентоспособността на европейските предприятия в конкуренция с бизнес от трети страни, в които не действат толкова строги екологични стандарти, нарушения във веригите за доставки, породени преминаването към по-щадящи природата форми на транспорт, загуба на работни места и доходи, повишаване на разходите за домакинствата.

Държавите от Централна и Източна Европа и конкретно България са изключително уязвими в този контекст. У нас над 40% от електроенергията за индустрията и бита се произвежда от въглищни ТЕЦ, които работят с гориво, добивано основно в страната. Като изключим АЕЦ „Козлодуй“, България не разполага с други съществени базови гене-

риращи мощности. Въгледобивът и енергетиката са структуроопределящ отрасъл в няколко региона и заедно със свързаните предприятия осигуряват заетост на десетки хиляди души с доходи над средните за страната. Предвид факта, че българската икономика е със сравнително ниска спрямо ЕС енергийна ефективност, повишаването на разходите за електроенергия би имало дълготрайно негативни последици за експортно ориентирани отрасли, но и за крайните цени за потребителите. Това, съчетано с потенциалната загуба на хиляди работни места, създава рискове от криза, съпоставима с мащабите на процесите на деиндустриализация през 90-те години на миналия век.

В този контекст в България има отчетлива нужда от национална концепция и стратегия за плавен преход към въглеродно неутрална икономика, която да осигури устойчивост на енергийната система, съчетана с повишаване на качеството на живот на хората. Именно това е и целта на представения текст. В него са очертани вероятните сценарии за българската икономика и българските граждани от прилагането на действащите и очакваните бъдещи политики на глобално и европейско ниво за борба с климатичните промени. Чрез дискусиата, която се повдига, се търси набелязването на комбинация от мерки, които концептуално биха позволили страната ни да осигури по-чиста и здравословна околна среда за бъдещите поколения, но не на цената на продължаваща деиндустриализация, лишаване на цели региони от поминък и допълнителни тежести за най-бедните и уязвими групи от населението. Специално внимание е обърнато на възможностите на ЕС да осигури достатъчно по-размер целево финансиране за осигуряване на плавен преход към въглеродно-неутрална икономика.

Експертните анализи следват строга методологична рамка. Започва се с общотеретичен доклад, който очертава значението и ефекта на климатичните промени. Изложени са основните параметри на промяната и са очертани теоретичните и практическите усилия в търсене на решения, които да отговорят на екологичния императив. Втора глава

изследва усилията на ЕС в борбата с негативните последици от изменението на климата и съпътстващите го проявления във всички сектори. Основен акцент е поставен върху ефекта от тези усилия и необходимостта от реализиране на преход към по-високоэффективна и въглероднеутрална европейска икономика, която от една страна е по-ниско ресурсоемка, а от друга – устойчива и справедлива. Третият доклад разглежда климатичните промени като основно предизвикателство пред политическите представители в национален аспект. Схематично е представен принципът на глобалното затопляне, като са анализирани факторите на въздействие – природни и антропогенни. Изведени са основните тенденции и сценарии за бъдещето, както и последиците в национален

план. Анализират се и се представят хронологично българската законодателна рамка в областта на климатичните промени, като е поставен специален акцент на комуникационните аспекти при информиране и разбиране от страна на средностатистическите граждани.

Представената разработка завършва с кратък преглед на усилията на българската левица да отговори на екологичния императив и необходимостта от по-изразен ангажимент по отношение борбата и справянето с климатичните промени.

Иван Кръстев

Председател на фондация „Солидарно общество“

2

БОРБА С КЛИМАТИЧНИТЕ ПРОМЕНИ

Даниела Василева¹

Един от основните проблеми на съвременното цивилизовано общество е опазването на околната среда и осигуряването на устойчиво развитие – не само на книга, а съвсем реално, тъй като проблемът вече е наболял и е напуснал пределите на националните държави, превърнал се е в глобален проблем, засягащ цялото човечество. Господстващото дълго време схващане, че човекът е господар над природата, и че икономиката има приоритетно значение над природата, е вече остаряло и опасно. Това схващане доведе до пагубни последствия за природата и за човека и неговото здраве. Днес то постепенно се преодолява и значението на екологичните проблеми и тяхното решаване излизат на по-преден план, както в цялостната политика на държавите, така и в тяхното законодателство.

Днес екологичните проблеми имат най-често трансграничен характер и това води до нуждата от хармонизиране на законодателствата на държавите, така че цялостната екологична политика да е насочена към опазване на околната среда и реално водене на политика на устойчиво развитие. В този смисъл съвременната законодателна стратегия по опазване на околната среда съдържа редица специфични особености, които я отличават от законодателната стратегия на други области и затова следва да ѝ бъде обърнато особено внимание. Това е валидно още повече за България, като държава член на Европейския съюз, тъй като тя следва да хармонизира своето законодателство с това на страните членки. Тук е мястото да отбележим, че от миналата година се заговори за Европейска зелена сделка, която сама по себе си е нов курс на водената досега екологична политика в ЕС.² Ще ни осигури ли Зе-

лената сделка по-добър живот и по-природосъобразна икономика, тепърва предстои да разберем. Също така е въпрос на бъдеще до каква степен тази екологична стратегия ще се реализира и на каква социална и икономическа цена, тъй като и това не е маловажен въпрос, още повече за България, която е в долния край на таблицата по критерий „бедност“ в ЕС.

За да има, обаче, здравословна околна среда, която да гарантира достъп на хората до чист въздух, чиста вода и чиста храна, което е основно човешко право, държавите следва да водят засилена екологична политика, особено в по-бедните страни, където икономическите интереси ограничават този достъп, а не са малко примерите, където икономическият интерес унищожава околната среда и заедно с това и здравето на населението на даден регион. Екологичната политика е залегнала в програмите на повечето партии, но засега усещането е, че тази тема е там, защото така се очаква, а не защото се знае как да се реагира, така че общата политика на държавите, наистина да работи в посока на реална борба с климатичните промени. Тук е мястото да споменем за печалната слава на България, страна - членка на ЕС, в която бяха „заловени“ тонове опасен боклук, който боклук идва в по-голямата си част от други, по-богати страни - членки на ЕС. Това е класически пример за водещата роля на икономическия интерес, който в името на своя финансов растеж, погазва екологичните норми и обрича населението на една по-бедна държава на болести и вероятност от хронични алергични състояния, както и до силно замърсяване на почвата, водата и въздуха, тъй като по-голямата част от открития, спрения и частично върнатия боклук е опасен за здравето на хората, по редица причини, които са по-скоро тема на друга дискусия и това показва на всички нас, че все още по-бедните държави са във висок екологичен риск.

Предходните думи само потвърждават нуждата от представяне в един по-детайлен план на „зелената идея“, какво е тя, защо е важна, към какъв тип зелена икономика следва да вървим, за да опазим природата си, да я възстановим дори.

¹ Авторът е докторант ИФС - БАН.

² Европейската зелена сделка е първия европейски законодателен акт, в който ще бъде заложена целта за неутралност по отношение на климата до 2050 г. Европа трябва да достигне нулеви нива на произвежданите парникови газове. Целта ще бъде заложена в Закон за климата, който ще бъде представен за обсъждане през март 2021 година. Заедно с него ще има пакет от закони за промяна, като директивите за възобновяема енергия, за енергийна ефективност, за промяната на използването на земята и за търговията на емисии.

Често пъти терминът „зелена идея“ е или непознат, или грешно разбран, а не и на последно място и грешно интерпретиран. Зелената идея следва да залегне още във възпитанието на децата ни, така че те да придобият адекватна екологична култура и екологично възпитание, от семейството, през образователната система, за да стане зелената идея част от техните навици и отношението им към природата да се формира още в ранна възраст, така че в бъдеще те вече да са готови да оценяват важноста ѝ. Всички тези стъпки формират неизменно екологичната политика на всяка държава и показват ясно нейното отношение към проблемите, свързани с опазването на околната среда. **Зелената идея съдържа в себе си и ориентация към една зелена икономика**, която следва да щади природата и да използва предимно възобновяеми енергийни източници, да залага все повече на рециклирането, тъй като природните ресурси не са неизчерпаеми. Икономиката следва да преориентира своите производства към кръгова икономика. В своя документ „Към устойчива Европа до 2030 г.“ от 30 януари 2019 г., Европейската комисия отделя специално внимание от нуждата да се преминава все повече от линейна към кръгова икономика³. Тъй като резултатите от досегашното функциониране на икономиката нанасят съществени вреди на околната среда и създават трудно решими проблеми за бъдещите поколения. Преходът към нови икономически структури изисква ново мислене за националните отрасли и региони в светлината на промените и устойчивото развитие. То ще се постигне със създаването на кръгова икономика – модел на функциониране на стопанството, който ще даде възможност да се използват рационално ограничените природни ресурси по линия на възстановяването и повторното използване на материалите и произвежданите отпадъци. Изграждането на действаща кръгова икономика е важна стъпка към намирането на отговор на глобалните въпроси на устойчивото развитие и постигане на резултатите, очаквани в рамката на екологичната политика на ЕС. Този процес е бавен, скъп и със сигурност ще срещне голяма съпротива от страна на бизнеса, смяната на начина на производство ще се осъществи на висока икономическа и социална цена, но ще е гарант за всички онези фактори, от които зависи бъдещето на планетата и хората. Ролята на държавата като такава ще е от съществено значение за този екологосъобразен икономически преход.

Фигура 1

Схема на Кръговата икономика

Кръговата икономика намалява отпадъците и необходимостта от извличането на нови ресурси

Идеята за „зелената икономика“ възниква и се появява като термин за първи път през 1989 г., в книгата на Д. Пиърс „План за зелената икономика“, в която се формират характеристиките и принципите на концепцията за устойчиво развитие⁴. В книгата Пиърс извежда напред идеята за това, че природното разнообразие е уязвимо богатство, а екологичната стабилност има икономическа стойност. Икономическата стойност на зелената околна среда е по-голяма от икономическата стойност на димящите комини и еднотипните ваканционни комплекси. В тази връзка, за да бъде наречена „зелена“, икономиката трябва да отговаря на определени социални и екологични критерии⁵:

- Масабни инвестиции в обществената сфера и човешките ресурси, насърчаващи развитието на природосъобразни дейности, производства и потребление и едновременно с това създаващи нови работни места, особено в условията на криза;
- Нарастване на разходите с пряк принос за опазване на живота и биологичното разнообразие на планетата;
- Ограничаване и елиминиране на капиталовложенията, които въпреки че повишават жизнения стандарт на хората, вредят на тяхното здраве и околната среда;
- Преминаване към възпроизводими енергийни източници до постигане на пълна независимост от изкопаемите горива и атомната енергия;
- Премахване на всички капиталовложения и отрасли, създаващи неустойчивост и застра-

³ Виж: Европейска комисия, Към устойчива Европа до 2030 г., Брюксел, 2019

⁴ Виж: Митева, А., Същност на зелената икономика в контекста на концепцията за устойчиво развитие, сп. Управление и устойчиво развитие, 1/2015, стр. 5

⁵ Митева, А., вече цит.

шаващи околната среда и човешкото здраве, в това число всички производства, задълбочаващи проблемите с отпадъците и вредните емисии на парникови газове;

Не на последно място, държавата като върховен суверен да поеме управлението на процеса на изграждане на зелено стопанство и всички разходи, свързани с него, тъй като опазването на околната среда и здравето на хората са най-висша форма на обществен интерес.

Казаното дотук показва важността на екологична политика, затова би било полезно да изясним какво е тя – екологичната политика е всяка мярка, предприета от правителство или корпорация или друга публична или частна организация по отношение на въздействието на човешките дейности върху околната среда, особено тези мерки, които са предназначени да предотвратят или намалят вредното въздействие от човешките дейности върху екосистемите⁶. Това определение ни дава възможност за едно по-широко разглеждане на екологичната политика като такава, тъй като пренебрегването на мащаба на проблемите, свързани с екологичните рискове само гарантира влошаването на околната среда и ни отдалечава от концепцията за устойчиво развитие. Особено важна роля играе и активното участие и силната екологична чувствителност на гражданското общество на всяка държава. Гражданското общество е живият организъм на всяка държава. То следва да работи осъзнато към приближаване към принципите на устойчивото развитие, тъй като всеки гражданин е лично заинтересован от това. **Устойчивото развитие** е постигане на баланс между социалните и екологичните принципи, като социално оправдано и екологосъобразно икономическо развитие. Именно затова, ролята на държавата е важна, тъй като държавните институции са тези, които превръщат принципите в норми и закони, но гражданите са тези, които бдят това да се случва по правилния начин, и съответно те са този коригиращ обществен елемент. **В този смисъл, постигането на общество, което е близо до принципите на устойчивото развитие, е отговорност на всеки гражданин.**

През 1987 г. Световната комисия по околна среда и развитие изготвя доклад, наречен „Нашето бъдеще“, който днес е известен като Доклада Брунтланд. Според него, **устойчиво е развитието, което „удоволетворява нуждите на настоящето, без да подлага в риск способността на бъдещите поколения да задоволяват своите нужди“**⁷. Звучи просто и ясно, но дали е така? От екологична гледна точка, устойчи-

вото развитие трябва да обезпечава стабилност на биологичните и физичните системи. Особено значение има жизнеспособността на локалните екосистеми, от които зависи глобалната стабилност на биосферата като цяло.

От икономическа гледна точка, концепцията за устойчиво развитие се основава на определението на доходите. Ключово за тази концепция значение има икономически оптималното използване на ограничените природни ресурси. Икономическият подход към зелена икономика се явява стълб на Концепцията за устойчиво развитие. В същото време, тази концепция позволява по друг начин да се разглежда понятието „икономическа ефективност“. Но за да бъде приложена една концепция, тя трябва да се превърне в политика. Политиката е преди всичко целенасочена дейност на базата на определени идеи и програми, която се провежда от значимите субекти в обществото, с цел да се реализират предварително набелязаните програми. Политиката винаги има определени принципи. Държавна политика са целенасочени действия на държавни органи в съвкупност от идеи, принципи и конкретни действия за постигане на определени цели. **Държавната екологична политика е целенасочена дейност на държавните органи за опазване на околната среда.**

Днес, обаче, **стремежът към неограничен предел на икономическия ръст неминуемо води до износване на важни екологични системи и до безпрецедентно отчуждение на хората от природата.** Неизбежно възниква въпросът: Възможно ли са ново икономическо чудо, друг тип икономически растеж, или друга енергийна политика в новото постиндустриално време, които да преодолеят ескалиращата остра обществена криза и непознатата досега в такъв мащаб алиенация на човека от природата?

Стемежът на съвременния човек към сдобиване на всяка цена с различни продукти, които обществото налага като стандарт, както и високото потребление, което е и освен всичко бързооборотно, води до сериозно износване на важни екологични системи, каквито за човешките същества са климата, почвата и водата. Най-вече **изменението на климата е извънредно опасен генератор на екологичните кризи.** Затова в никакъв случай не бива да се допуска надвишаването на количеството на съдържанието на CO₂ в атмосферата, при което да се премине границата от 400 ppt (parts per million). Преминаването на този лимит ще доведе до непредсказуеми климатични изменения, които, на свой ред, ще предизвикат непредсказуема екологична катастрофа. До този фатален предел обаче е нужно абсорбирането в атмосферата само на още 840 милиарда тона въглероден диоксид. Привидно изглежда и звучи много, но всъщност не

6 Виж: Британика. <https://www.britannica.com/topic/environmental-policy>

7 Виж: World Commission on Environment and Development, Our Common Future (report), 1987, p. 16

е, защото темповете, с които от различни типове човешка дейност се изхвърля въглеродният диоксид в атмосферата, са застрашаващо бързи (през 2011 г. е поставен световен рекорд в този аспект – 34 милиарда тона въглероден диоксид) и **трябва спешно да се фокусираме върху основния сегашен риск за човечеството и природата – глобалното затопляне**. При сегашните темпове на увеличение на емисиите на въглероден диоксид равновесието в света ще изчезне, а *климатът ще излезе от контрол около 2035 г.*⁸ Учените-климатолози са на мнение, че имаме само 12 години, за да намалим драстично емисиите на парникови газове с 45%, според доклада на Междуправителствения панел за изменение на климата (IPCC) от 2018 г.⁹, ако искаме да направим нещо за спасяването на планетата и живота на нея. Ако, обаче, тази опасна тенденция се запази и не се вземат спешни и радикални мерки към тотално преориентиране на икономиката на човечеството към използване на възобновяеми източници на енергия, според учените, след 25 години човечеството вече ще изчерпа напълно своя „кредит“ по изхвърляне на CO₂ и овърдрафт няма да има. *С други думи казано, тоталното отчуждение от природата и от екологичния начин на живот не може да продължава още дълго*. Очакванията на учените-климатолози са, че то може да доведе до повишаване на световната температура от 4 до 6 градуса по Целзий, при това и само до края на настоящия век. А повишаването на температурата може да доведе, от своя страна, и до редица други опасни промени, като отдръпване на ледниците, повишаване нивото на световния океан, опасни промени в количественото или в географското разпределение на валежите. Като следствие от всичко това, сигурно ще се появят и вторични опасни, дори пагубни ефекти, които ще са свързани с рязко повишаване на броя и честотата на наводненията, сушите, ураганите и други природни бедствия. Ето защо, в тази крайно рискова или дори гибелна ситуация сме изправени пред спешен и радикален избор: **ограничение или гибел. Tertium non datur**¹⁰.

В своята студия В. Раманатан, под заглавие „Air pollution, greenhouse gases and climate change: Global and regional perspectives“ („Замърсяването на въздуха, парниковите газове и изменението на климата: глобални и регионални перспективи“), анализира, че парниковите газове затоплят повърхността и атмосферата със значителни после-

дици за валежите, отстъплението на ледниците и морския лед, морското равнище, наред с други фактори. Преди около 30 години беше признато, че увеличаването на тропосферния озон от замърсяването на въздуха (NO_x, CO и други) е важен термин, принуждаващ ефекта на оранжерията (парниковият ефект). Авторът пише с тревога, че допреди десетина години замърсяването на въздуха се смяташе само за градски или локален проблем. Новите данни разкриват, че замърсяването на въздуха се пренася през континентите и океанските басейни, поради бърз транспорт на дълги разстояния, което води до трансокеански и транс-континентални шлейфове от атмосферни кафяви облаци, съдържащи частици с размер под микрона, т.е. аерозоли. Те прихващат слънчевата светлина, като я поглъщат и отразяват, и двете водят до голямо затъмняване на повърхността. Ефектът на затъмняване се засилва допълнително, тъй като аерозолите могат да образуват повече капчици облаци, което кара облаци да отразяват повече слънчева радиация. Затъмняването има ефект на повърхностно охлаждане и намалява изпарението на влагата от повърхността, като по този начин забавя хидрологичния цикъл. От друга страна, абсорбирането на слънчевата радиация от черен въглерод и някои органични вещества увеличават атмосферното нагряване и са склонни да усилят парниковото затопляне на атмосферата.

Междуправителственият панел по изменения в климата (IPCC)¹² прави обобщение на тези ефекти и в доклад разкрива, че повечето от тях са следствие на три главни фактора: повишаване нивото на световния океан, увеличаване на температурите и промени в количеството и честотата на валежите. В този контекст се очаква до края на XXI век нивото на океаните да се повиши със средно с 18 до 59 см. Тази информация е изключително тревожна, но въпреки това човечеството сякаш е безгрижно упоено в прекомерното си целеустремление към подобряване на благосъстоянието си.

Замърсяването на околната среда обаче още сега сигурно ни убива. Бяхме свидетели как в рамките на няколко дни през месеците ноември и декември 2018 г. – зимата преди пандемията от COVID-19, въздухът в България се оказа най-опасният за здравето на хората в цяла Европа. Информацията, споделена от картата на „Европейски индекс за качеството на въздуха“, предлагащ

8 Виж: Global Warming Index, <http://trillionthtonne.org/> (по данни от 21 ноември 2018 г.).

9 Виж: Special report, Global Warming of 1.5C, <https://www.ipcc.ch/sr15/>

10 Tertium non datur. (Няма трета възможност).

11 Виж: Air pollution, greenhouse gases and climate change: Global and regional perspectives, In: Atmospheric Environment, Volume 43, Issue 1, January 2009, Pages 37-50.

12 Междуправителственият панел за климатични промени (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) е научна и междуправителствена организация в структурата на ООН, която е сформирана по настояване на правителствата на страните-членки със задачата да предостави на света обективен и комплексен научно-обоснован поглед върху климатичните промени, политическите и икономическите последствия от тях.

ежедневни разнообразни данни на Европейската агенция по околната среда и Европейската комисия, беше безкрайно тревожна и опасна. Тази карта предлага данни от над 2000 измервателни станции, разположени в Европа.¹³ Индикатори с различен цвят показват моментното състояние на въздуха – от зелено до тъмночервено за силно замърсяване. Чрез нея се отчита най-малко един от основните замърсители – озон, азотен двуокис, серен двуокис, фини прахови частици 10 (с диаметър до 10 микрона), и фини прахови частици 2,5 (с диаметър до 2,5 микрона). Замърсяването с такива фини прахови частици е много опасно, защото те навлизат дълбоко в белите дробове, което води до появата или хронифицирането на сърдечно-съдови заболявания, инфаркти и някои видове рак. А такава извънредно опасна и крайно вредна промяна в състава на въздуха вече е причинила почти 400 000 преждевременни смъртни случая в ЕС, при това само за 2017 г.

Но въпреки своята формално декларирана „загриженост“ към проблема, съвременният човек като че ли остава отдалечен от него реално, сякаш цялата тази грижа е просто, защото темата е актуална, а и не се усеща по никакъв начин реална реакция на ниво гражданско общество, на ниво държава, на ниво гражданин, или ако я има, все още тази гражданска загриженост е твърде слаба и спорадична. В тази връзка основна препоръка е активна работа с гражданското общество, с цел формиране на такава активност у всеки гражданин, така че като цяло в обществото да се изгради чувствителност към екологичната проблематика.

В статия на списанието National Geographic от 22.10.2017 г., под заглавие „Глобалното замърсяване е причина за смъртта на 9 милиона души годишно“¹⁴, се изнасят много тревожни факти, според които годишно хората, умиращи от замърсената околна среда, вече са повече от онези, които умират от редица смъртоносни болести, взети заедно. За 2018 г. официално най-мръсният град на планетата е Делхи, Индия. Най-много хора през 2015 г. са загинали в Индия (2,5 млн. души) и Китай (1,8 млн. души). Да, загинали от своята дейност, водеща до безпрецедентно отчуждаване от природата. Други много силно засегнати в този аспект държави са Пакистан, Бангладеш, Кения. Цитираното в тази статия изследване разглежда и последствията от замърсяването и върху икономиката. Според негови данни, държавните бюджети в бедните страни са ошетени с 1,3% от БВП годишно и с 0,5% в развитите страни.

България също осезаемо усеща вредните последици от такива климатични промени. Като страна, произвеждаща над 40% от електроенергията си от въглища, тя също допринася за глобалните емисии на CO₂ – както вече споменахме – сред основните виновници за повишаване на глобалните температури. Ето защо, много наложителна и важна стъпка за **България е да работи активно в посока на излизане на държавата от въглищната зависимост**, в която сега тя се намира, респ. и за намаляване на въглеродните емисии или емисиите на други вредни вещества, отделяни при дейността на ТЕЦ-овете. Въглищните централи са най-големият източник на въглероден диоксид (CO₂), произведен от човешка дейност. Това фактически прави въглищата най-голямата съвременна заплаха, пред която климатът вече е изправен. Освен промяна в климата, горенето на въглища, обаче, причинява колосални, дори непоправими щети върху околната среда, здравето на хората и общностите по целия свят.

За да избегнем най-лошите последици от подобни опасни или дори гибелни климатичните промени, каквито са все по-продължителните суши, наводненията и увеличаването на морските нива, спешно трябва да се ограничат повишаването на световните температури до 2 градуса по целзий, спрямо прединдустриалните нива. Това, обаче, може да се постигне, само ако се намалят световните емисии парникови газове до нула. Единственият възможен път това да се случи е преминаването към зелена икономика.

Икономическата криза от 2008 г. бе сигнал за нуждата от спешна структурна реформа, сигнал за изчерпаните възможности на досегашните модели за развитие, който обаче дава и ясен знак за крайно острата необходимост да се формулират сложни въпроси, и да се търсят съответни новаторски решения. Причината за такъв наложителен обрат е, че преминаването от производство, основано на извличане и консумация, към по-сложни режими на развитие, може да доведе до дългосрочни стратегии за растеж. Затова и ударението днес все повече се поставя върху политиките за „зелена икономика“, тъй като екологичното направление неизбежно, по естествена принуда, става приоритетно, а „позеленяването“ на производството, както и на редица други сфери на публичния и частния живот на хората, се превръща в източник на конкурентни предимства на световния пазар. Истинското предизвикателство в настоящия момент е как човечеството може да се откъсне от наложения му комерсиален модел, за да отговори на социалните потребности на обществото и как да се **замени досегашното експлоатиране на природните ресурси с един радикално нов, заедно**

¹³ Виж: European air quality index, <http://airindex.eea.europa.eu/>

¹⁴ Виж: National Geographic, Глобалното замърсяване е причина за смъртта на 9 млн. души годишно, <https://www.nationalgeographic.bg/?cid=120&article=6848> (22 Октомври 2017)

с това по-ефективен, ресурсощадящ и екологотворен модел.¹⁵ Независимо дали сега все по-настойчиво трябва да става дума за разрешаването на въпроси, касаещи опасните климатични промени, разрушаването на биоразнообразието или изчерпването на природните ресурси, все по-ясно се очертават неефективността и слабата резултатност на досегашния модел на икономически растеж, както в икономически, така и в екологичен, и в социален аспект. Това не е проблем само пред българската, а също и пред европейската, пък и пред световната икономика, като цяло. Защото пазарните сили и механизми не успяват да се справят сами с разрешаването на проблемите и предизвикателствата днес.¹⁶

Нуждата от предприемане на спешни мерки, е остра както никога досега. Такива спешни мерки, обаче, следва да бъдат осъществени поне в две посоки. От една страна, необходимо е спешното ограничаване на изхвърлянето на въглероден диоксид в атмосферата, от друга – изчистването на атмосферата чрез интензивно залесяване и подобряване качеството на хумусния слой на почвата. Климатолозите от доста време алармират за наложителността от спешни мерки в този аспект, тъй като времето вече изтича. Вероятно, успешната формула за едно възможно по-добро бъдеще в този контекст се крие в решението спешно и ефективно да се приложат два динамични фактора – преминаването към използване на енергия не от изкопаеми, а от възобновяеми източници, както и в разумното използване на ставащите все по-дефицитни ресурси на нашата планета. Икономиката следва да е базирана на използването на възобновяеми енергийни източници, такава икономика, която да се стреми към икономически ръст, но без да генерира екологични рискове. Това са най-вероятните стъпки към една спасителна формула, към която много спешно трябва да се ориентира човечеството.

Стремежът към икономически ръст е извечен човешки стремеж и очевидно човешката природа е такава, че единственото спасително за нея и за околната ѝ среда решение е радикална промяна на естеството и мащабите на използваните източници, тъй като отказ от икономически ръст едва ли може да се очаква да настъпи в човешкото развитие. В дългосрочна историческа перспектива обаче, ръстът на икономическо благосъстояние е възможен единствено при преминаване към нов тип икономика с ниско-ресурсни и климатично-неутрални начини на производство. Днес

въпросът е не дали трябва да се премине към подобна „зелена икономика“, а кога и как това може да стане, понеже точният въпрос вече е формулиран, а именно или **преминаване към зелена икономика, или колапс на екологичните системи.**

Еволюцията на човека днес има само един последен шанс за неговото бъдеще – като спешна **коеволюция** с природата. Човекът в сътрудничество с природата, а не ролята на експлоататор. Не би могло да има еволюция при деструктивно и безмилостно експлоатиране на природата, при все по-драстично отчуждение на човека от природата. Намесата на човека върху различни типове екосистеми вече фатално доведе до опасно намаляване на популацията на някои от растителните и животинските видове, в определени случаи дори и до достигането на тяхната критическа численост (минималната численост, гарантираща нормалното възпроизводство на вида), а в други – до цялостно ликвидиране на определени видове. Това се правеше и все още продължава да се извършва както пряко, чрез съответно директно въздействие спрямо такива застрашени видове, така и косвено, чрез разрушаване на елементи на околната, по-специално на жизнената им среда. В някои случаи човешката намеса доведе и до нарушаването на принципа за стабилността, изискващ видово разнообразие и обезпечаващ нормално функциониране на екосистемата в цялост.¹⁷ Със своята дейност, стремеж към все по-висок икономически ръст и тотално екологично отчуждение, човекът е поставил своя опасен **човешки отпечатък** върху Земята, а и е сложил край на епохата, наречена от учените холоцен¹⁸.

Днес учените твърдят, че следва да бъде призната и нова геоложка епоха – антропоцен¹⁹. Според работната група, изучавала антропоцена повече от осем години, или „епохата на човека“, вече исторически е дошло времето окончателно да се сбогуваме с присъствието и влиянието на епохата холоцена, която е продължила около 11 700 г. Затова редица учени, сред които геолози, океанографи, климатолози, историци и археолози, предложиха

¹⁵ Виж.: Иванова, В. Екологичната трансформация на икономиката - неизбежна необходимост. В.: Научни трудове на УНСС. Том 5/2018., с. 83.

¹⁶ Пак там., с.84.

¹⁷ Виж.: Дуранкев.Б. Природа, общество и икономика: пропорционалност на развитието. В: Сп. „Политически хоризонти“. бр.6/2018., с.13. ISSN:2534 – 966X., [http:// polhorizons.wordpress.com/](http://polhorizons.wordpress.com/)

¹⁸ Холоцен е геоложка епоха, започваща в края на плейстоцена, (преди около 12 хил. години при датиране) и продължаваща до днес. Той е част от периода кватернер. Името му идва от гръцката дума *λός*, (хилос, изцяло или цял) и *καίνος* (каинос, нов), означаващо „изцяло скоросен“. Холоцена включва в себе си разпространението на човешкия вид в целия свят и цялата писмена човешка история.

¹⁹ Терминът „антропоцен“ е създаден преди десетина години от холандския химик Паул Крутцен, който е и носител на Нобелова награда за откриването на въздействието на озоноразрушаващите съединения.

на Международния геоложки конгрес в Кейптаун, РЮА, да бъде прието съществуването на „епохата на човека“. И това е така, защото Човекът вече се е превърнал в опасна сила, която е способна да промени дори и планетата. Именно защото хората вече са променили толкова много Земята, много учени все по-настойчиво искат да бъде дадено ново име и за периода, в който вече – исторически или еволюционно – живее човечеството. Те го наричат антропоцен, т.е. човешка епоха.

Вследствие на човешката дейност и отчуждението от екологичното, природосъобразното съществуване, днес логиката всяко следващо поколение да живее по-добре от предишното вече е сериозно нарушена и дори е стопирана. Идеята за такова прогресивно и устойчиво развитие вече е нарушена. Тъй като е невъзможно да се спрат сremeжите на човека към икономическо благосъстояние, би следвало да се намери радикално нов път към икономика, която е **адекватна и солидарна с екологията**. Този път още днес се оформя като **път към „зелената икономика“**, икономика на рециклиране и използване на енергия от различни, но възобновяеми източници.

Едно съвсем пряко доказателство за опасните следи и мащабните отпечатъци от човешката дейност е това за вредоносното наличие на пластмаса в морската сол. Над 90% от изследваните марки сол в световен мащаб съдържат микропластмаси, като най-голямо е количеството им в солта с произход от Азия. Това доказва ново изследване, проведено съвместно от Ким Сеунг-Киу, професор в южнокорейския национален университет Инчеон, и „Грийнпийс“ – Източна Азия, и публикувано в научното списание „Environment Science & Technology“²⁰. То анализира 39 марки сол за наличие в нея на пластмасови частици. Според резултатите, замърсяването е най-голямо в морската сол, следвана от езерната сол и накрая от каменната сол – несъмнен показател за степента на пластмасовото замърсяване в районите, в които се добива сол. Само три от изследваните марки сол не съдържат никакви микропластмасови частици в пробите, подложени на двойно лабораторно изследване. А това означава, че подобна пластмасова криза не може да се избегне, докато този продукт от промишлената дейност не спре да попада във водоемите, моретата и океаните. Единственото спасение е да се спре това гибелно замърсяване и то още в началото, при неговия източник. За здравето на хората и околната среда е съдбовно важно големите производители, потребителите и правителствата незабавно да намалят **зависимостта от пластмасите за еднократна**

употреба. Надграждайки върху досегашни проучвания на пластмасовото замърсяване в солта, това изследване е първото с такъв широк обхват и което разглежда връзките между географското разпространение на замърсените проби от морската сол с нивата на изхвърляне и на замърсяване на природата с пластмаси.²¹ Приемайки средна дневна доза от 10 грама сол, среднестатистическият човек поглъща приблизително 2000 микропластмасови частици годишно само чрез солта, според резултатите от проучването. Дори ако от изчисленията се премахне извънредно силно замърсената индонезийска сол, средният възрастен човек все още може да приема стотици микропластмасови частици годишно.

Възможен ли е призивът „Назад към природата“?

Природата сама по себе си не познава екологическия риск. Но вмешателствата на човека могат да доведат и реално да създават непознати досега огромни и фатални екологически проблеми, които биха могли да се очертаят по следният начин: рязко намаляване на площите с ненарушени екосистеми; оттам смалвяване на биоразнообразието на планетата (за последното столетие от лицето на Земята са изчезнали над 25 000 биологични вида благодарение на човешката дейност); неблагоприятно потребление на дефицитни ресурси, като прясна вода и хумус, при това със скорост, която вече надвишава тяхната естествена природна способност за възобновяване; рязко намаляване на невъзобновяеми ресурси и пр. Това е само прекалено малка част от колосалните, гибелни промени, настъпили в резултат на човешката дейност, разкриващи обаче и пълното отчуждението на човека от природата.

Вече е ясно, че **светът (т.е. природата, а и животът в нея) страда заради пластмасовите отпадъци**. Милиони животни умират всяка година заради тях. Микрочастиците, до които тези пластмасови отпадъци се разпадат, са причина да се появяват навсякъде, дори и в нашата храна и вода. Затова хората от целия свят трябва да осъзнаят, че е нужна спешна и мащабна, неотстъпна борба със замърсяването на природната среда. Сега промишлено разделяме отпадъците, рециклираме ги, плащаме за обезвреждането им, но всички тези усилия са напълно безсмислени, ако още продължава създаването на пластмасови отпадъци. Явно е, че производителите избягват отговорността за своите вредни действия в този план. Затова трябва спешно да

²⁰ Виж: Global Pattern of Microplastics (MPs) in Commercial Food-Grade Salts: Sea Salt as an Indicator of Seawater MP Pollution, <https://pubs.acs.org/doi/10.1021/acs.est.8b04180>

²¹ Виж: „Над 90% от изследваните марки сол съдържат пластмаса, показва ново проучване“ <http://www.greenpeace.org/bulgaria/bg/novini/2018/sol-plastmasa-zamursyavane-izsledvane/>

се предприемат радикални и мащабни законодателни мерки срещу тяхната опасна дейност, така че компаниите да поемат и понесат отговорността си. Неслучайно в това отношение световно известната организация „Грийнпийс“ поема спешна инициатива в световен мащаб, с активно събиране на подписи за подкрепа, за да може да внесе официално Петиция, която да доведе и до най-крути мерки срещу корпорациите - производители на пластмасови изделия за еднократна употреба.

Днес обществото вече не се задоволява само с това да пречи на естествените механизми да функционират нормално, а съвсем целенасочено и даже принудително заставя природата да работи по-новому, в изгода на пазара. А тази опасно изменена ситуация поставя човечеството пред необходимостта от това да извърши *революционен скок*. Сега на изменение се подлага не само непосредственият видосъстав или числеността на организмите, заемащи дадена територия, но и следващите в дълбочина фактори, при това и едновременно, а и по две линии: първо, естествените условия (почва, влага, въздух) за организмите се заместват с нови условия (антропогенно програмирани и прилагани от човека като механична обработка на почвата, торене, напояване и т.н.); второ, естественият отбор, който е създал в еволюционното развитие на живота разнообразието на видовете организми, динамично и мащабно вече се замества с изкуствено създадения, контролиран и използван отбор в този план. Докога и докъде може да издържи природата, т.е. планетата ни, която е единственото обиталище за живота на човека?

Нарушаването на хармонията и равновесието в най-широк мащаб предизвиква раждането на проблемите, които днес имат глобален характер. Тяхната глобалност произтича от факта, че те не могат да бъдат решени нито с помощта на една наука, нито от една страна – даже и най-могъщата. *Глобалните проблеми* – възникнали и напъри – имат, от една страна, различно отражение върху всяка страна и всеки народ. От друга страна, те имат еднакви последици за бъдещето на човечеството и света. Повече или по-малко забелязвани, признавани и анализирани – те съществуват.

Актуалността на проблема намира своя широк отзвук дори и в делата на Главата на Римокатолическата църква. Папа Франциск публикува своята първа Енциклика²², носеща наименованието: Енциклика „Хвала Тебе – Грижата за общият ни дом“, и в нея Той **призовава за спешни действия във връзка с климатичните промени**. Освен това

подкрепя учените, които казват, че глобалното затопляне е до голяма степен дело на хората и допълва, че развитите страни имат особена отговорност, за да възпрат една тенденция, която ще навреди най-вече на бедните страни. Папа Франциск прави кратък обзор на различните аспекти на екологичната криза, който цели „да извлече най-добрите плодове на съвременните научни изследвания, да ни позволи да стигнем до тяхната дълбочина и да положи основата на последващия етичен и духовен преглед“. В документа са анализирани проблемите, свързани със замърсяването на околната среда, климатичните промени, отпадъците, водата, биологичното разнообразие, влошаването на качеството на човешкия живот, социалния упадък, глобалното неравенство, слабостта на ответните мерки и различията в позициите²³.

Папата твърдо декларира в своята Енциклика, че категорично не съществуват две кризи – една, свързана със състоянието на околната среда, а другата, свързана със състоянието на обществото, **а е една-единствена комплексна криза, която той нарича социално-екологична криза**. Този папски документ е публикуван през 2015 г., и е наречен неслучайно Еко-Енциклика от видния природозащитник и председател на „Приятелите на Земята – Германия“ немският професор Хуберт Вайгер, тъй като нейната обща насоченост е към загрижеността за общият ни дом – Земята, с водеща тема тревога за екологичното състояние на планетата²⁴. Значим факт е, че в точка 17 на същата, Главата на Римокатолическата църква, отбелязва, че е належащо да се види какво се случва в нашия общ дом, с голяма тревога за състоянието на планетата ни, дори преди грижата, за това какво се случва с католическата вяра.

Това, което впечатлява в този документ, е именно загрижеността към състоянието на нашата планета и отношението на хората към нея, както и тяхната не/съпричастност към това състояние. Обърнато е особено внимание на факта, че хората са целеустремени да постигнат своите цели и желания, но в тази своя целеустременост се допуска „изтощаване“ на планетата и влошаване на качеството на живот на по-голямата част от човечеството. Папата е посветил отделна глава, на **климата** – той го нарича **общо благо за всички и за всичко**. Той споделя загрижеността на научната общност, че живеем в условията на климатично затопляне, което води до повишаване на морското равнище, което, от своя страна, е потенциална

²³ Виж: Енцикликата „Хвала Тебе - Грижата за общият ни дом“ <https://www.catholic-bg.org/?act=news&do=detailed&id=647>

²⁴ Виж: Neue Gesellschaft. Laudato si: Oeko-Enzyklika zwischen Aufbruch und Verdrängen. s.15. Frankfurter Hefte. 7/8-2018.

²² Енциклика е официален папски документ.

заплаха за живота ни. Папата призовава хората да осъзнаят, че е време да променят начина си на живот, на производство и на потребление, защото именно човешката дейност е в основата на затоплянето на климата на Земята до опасни нива, след които връщане вероятно няма да има, имайки предвид, че една четвърт от населението на нашата планета живее на крайбрежните зони или в непосредствена близост до бреговете. Промяната на климата в този случай непосредствено заплашва населението с наводнения и дори изчезване на големи крайбрежни зони.

Като заключение бихме могли да обобщим, че Климатичните изменения са глобален проблем, имащ важни социални, екологични, икономически и политически измерения и представлява основен приоритет за човечеството. Този приоритетен въпрос ще засегне в много близко бъдеще най-вече много бедните държави. За голямо съжаление

може да се отбележи, че към този проблем, който вече е на дневен ред на определени места от нашата планета, цари голямо безразличие. Богатите държави, които имат механизми да се справят до някаква степен с тази екологична криза, не полагат достатъчно усилия и не правят нужното за промяна на стила си на живот и навиците си, така че да се ограничи екологичната криза, преди да стане екологична катастрофа. Екологичната проблематика обхваща цялото общество и е обща грижа. Но въпреки своята формално декларирана „загриженост“ към проблема, съвременният човек като че ли остава отдалечен от него реално, сякаш не осъзнава реалната заплаха. Предстои много работа на ниво гражданско общество, на ниво държава, на ниво индивид. Голям парадокс е и поведението на политиците. Декларациите и документите (тъй като ги има в изобилие) са една добра стъпка, но за промяна и реална борба с климатичните промени се изискват действия. Политически действия сега.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Европейска комисия, Към устойчива Европа до 2030 г., Брюксел, 2019, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0022&from=EN> (28.10.2020)

Дуранкев, Б., Природа, общество и икономика: пропорционалност на развитието. В: Сп. „Политически хоризонти“. бр.6/2018., URL: <https://polhorizons.wordpress.com/>

Иванова, В. Екологичната трансформация на икономиката – неизбежна необходимост. В.: Научни трудове на УНСС. Том 5/2018, ИК УНСС, София

Католическа църква, Преглед на енцикликата „Хвала, тебе“ – грижата за общия дом, URL: <https://www.catholic-bg.org/?act=news&do=detailed&id=647>

Митева, А., Същност на зелената икономика в контекста на концепцията за устойчиво развитие, сп. Управление и устойчиво развитие, 1/2015

Bueren, E., Environmental policy, Encyclopædia Britannica, URL: <https://www.britannica.com/topic/environmental-policy> (11 February 2019)

European Environmental Agency, European air quality index, URL: <http://airindex.eea.europa.eu/>

Global Warming Index, URL: <http://trillionthtonne.org/>, (по данни от 21 ноември 2018 г.).

Greenpeace Bulgaria, Над 90% от изследваните марки сол съдържат пластмаса, показва ново проучване, <http://www.greenpeace.org/bulgaria/bg/novini/2018/sol-plastmasa-zamursyavane-izsledvane/> (24 Октомври 2018)

IPCC, Special report: Global Warming of 1.5C, URL: <https://www.ipcc.ch/sr15/>

Ji-Su Kim, Hee-Jee Lee, Seung-Kyu Kim, and Hyun-Jung Kim Global, Pattern of Microplastics (MPs) in Commercial Food-Grade Salts: Sea Salt as an Indicator of Seawater MP Pollution, In: *Environmental Science & Technology* 2018 52 (21), URL: <https://pubs.acs.org/doi/10.1021/acs.est.8b04180>

Muller, M. und Weiger H., Laudato si: Oeko-Enzyklika zwischen Aufbruch und Verdrängen, In: *Neue Gesellschaft Frankfurter Hefte*. 7/8-2018.

National Geographic, Глобалното замърсяване е причина за смъртта на 9 млн. души годишно, <https://www.nationalgeographic.bg/?cid=120&article=6848> (22 Октомври 2017)

Ramanatan, V., Air pollution, greenhouse gases and climate change: Global and regional perspectives, In: *Atmospheric Environment*, Volume 43, Issue 1, January 2009

World Commission on Environment and Development, *Our Common Future* (report), 1987

3

ПОЛИТИКА НА ЕС В БОРБАТА С КЛИМАТИЧНИТЕ ПРОМЕНИ

Невена Алексиева²⁵

Специален доклад на Междуправителствения комитет по изменение на климата „Глобално затопляне с 1,5°C“²⁶ потвърждава, че въздействието на изменението на климата се засилва бързо с нарастването на средната температура и посочва, че дори при 2°C светът би могъл да се изправи пред драматични последици. Според оценката в доклада, за да се ограничи повишаването на температурата до 1,5°C, около 2050 г. трябва да бъдат постигнати нулеви нетни емисии на въглероден диоксид (CO₂) на световно равнище, а по-късно през настоящото столетие — и неутралност за всички останали парникови газове.

Констатациите подчертават налагащият се извод, че без активизиране на действията в областта на климата в международен план, покачването на средната температура може да достигне 2°C скоро след 2060 г. и ще продължи да расте след това. Ако не бъде ограничено, изменението на климата има потенциала да доведе до широкомащабни необратими последици.

Това неотложно предизвикателство изисква и Европейският съюз (ЕС) да засили действията си, работейки за неутралност по отношение на климата до 2050 г., която да обхваща всички сектори на икономиката и дотогава да компенсира не само оставащия CO₂, но и всички други емисии.²⁷

Въпреки че страните в ЕС в своята съвкупност заемат трето място в света по емисии на парникови газове след Китай и САЩ /според данни на Европейската агенция за околната среда/, Съюзът въведе цялостна рамка от политики за намаляване им. Започна и модернизация и трансформация на икономиката с цел неутралност по отношение на климата²⁸. Отчита се,

обаче, необходимостта от допълнителни действия, насочени към адаптирането към изменението на климата, включително чрез създаване на условия за максимална устойчивост, превенция и готовност, както и за гарантиране на справедлив преход.

Настоящият анализ ще направи преглед на ключови в процеса на ограничаване вредното влияние на климатичните промени и съпътстващите го тенденции политики и документи на ЕС. Изследването не цели подробното законодателно представяне, а по-скоро приоритетни направления и насоки за справяне с негативните ефекти по отношение разглежданата тематика. Специален акцент ще бъде поставен върху възможностите и съпътстващите предизвикателства, които предоставя предложението т.н. Зелен пакт на ЕК като цялостна стратегия за преход към модерна, ресурсно ефективна и конкурентноспособна икономика, която през 2050 г. няма да има нетни емисии на парникови газове и икономическият ѝ растеж няма да зависи от използването на ресурси.²⁹

Няма да бъде проучвано приложението на стремежа на ЕС към по-зелени политики в отделни сектори /включително в енергийния/. Секторното позоваване ще бъде ползвано по-скоро като инструмент, аргументиращ разбирането за цялостния процес.

Ще бъде предложена и авторовата визия за отражението на новият подход на ЕС спрямо България, потенциалът на страната да посрещне изискванията на предвижданите трансформации и евентуалните конкурентни предимства, които бихме могли да ползваме.

²⁵ Доктор по политически науки от УНСС, политически анализатор към Делегацията на българските социалисти в ЕП

²⁶ Виж: IPCC, Special Report: Global Warming 1.5C, <https://www.ipcc.ch/sr15/download/>

²⁷ Съобщение на ЕК „Чиста планета за всички — Европейска стратегическа дългосрочна визия за просперираща, модерна, конкурентноспособна и неутрална по отношение на климата икономика“, SWD(2018) 773 final.

²⁸ При все че между 1990 г. и 2018 г. икономиката нараства с 61%, Съюзът намали емисиите на парникови газове с 23%.

²⁹ Съобщение на Комисията до Европейския Парламент, Европейския съвет, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите Европейският зелен пакт, COM/2019/640 final: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?qid=1576150542719&uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>

Изменението на климата /и енергетиката/ е област, в която ЕС и държавите членки имат **споделена компетентност** – т.е. и ЕС, и държавите могат да изготвят законодателство и да приемат правно обвързващи актове. Отделните страни могат да упражняват своя собствена компетентност, освен ако ЕС не е формулирал и приложил политики и стратегии. В Договора за функциониране на ЕС /консолидирана версия/³⁰ също така се посочва, че политиката в областта на околната среда следва да се основава на принципите на предпазните мерки и превантивните действия, на отстраняване на замърсяването при източника и на принципа „замърсителят плаща“³¹.

За да постигне целите и задачите си по отношение на климатичните политики, ЕС е определил подцели за намаляване на емисиите в секторите, обхванати от Схемата за търговия с емисии на ЕС (СТЕ на ЕС), пазарен механизъм, установен през 2005 г. за стимулиране на инвестициите в производство с ниски нива на въглеродните емисии. Изградена е около инвентаризацията им в ЕС – обобщение на инвентаризациите на държавите, изготвено от Комисията. Европейската агенция за околна среда (ЕАОС) извършва годишни проверки на качеството на инвентаризациите в сътрудничество с Евростат и Съвместния изследователски център на ЕК. Обхваща емисиите на въглероден диоксид от електроцентрали и други горивни инсталации, нефтени рафинерии, коксови пещи, желязо- и стоманодобивни заводи и инсталации за производство на цимент, стъкло, вар, тухли, керамика, целулоза, хартия и картон. От 1 януари 2012 г. СТЕ обхваща и авиационните дейности. От секторите, които не са обхванати от СТЕ, идват около 60% от общите емисии /напр. жилищна поддръжка, селско стопанство, отпадъци, транспорт без авиация/. В тази хипотеза Съюзът разпределя усилията между държавите членки, като определя обвързващи национални цели за намаляване на емисиите на парникови газове – т.н. „разпределяне на усилията“³².

Следва да се има предвид, че емисиите на CO₂ при изгарянето на изкопаеми горива са най-големият източник на емисии на парникови газове в ЕС. На тях, както и на различните от CO₂ неорганизираните емисии в енергийната система, се дължат малко над 75% от емисиите на парникови газове. Повечето от останалите емисии са свързани с тези на CO₂ от промишлените процеси и емисиите, различни от CO₂, от сектора на селското стопанство и управлението на отпадъците /като емисии на метан, диазотен оксид и т.нар. флуорсъдържащи газове напр./.

С цел проследяване на постигнатия напредък в намаляването на емисиите в ЕС във връзка със задълженията си по **Рамковата конвенция на ООН по изменение на климата, приета на 9 май 1992 г. (РКООНИК)**³³ ЕК и държавите членки ежегодно докладват за своите антропогенни емисии /причинени от човешки дейности, които въздействат върху природата/ на парникови газове.

През 2015 г. Европейският парламент ратифицира Споразумението от Париж, прието по Рамковата конвенция на ООН³⁴, което се възприема като основното световно споразумение за борба с промените в климата. Целта му е удържането на ръста на световната температура в рамките на 1,5°C в сравнение с предииндустриалните нива. ЕС се ангажира да намали до 2030 г. емисиите си на парникови газове с поне 40% спрямо нивото от 1990 г.

За постигането на целта по отношение на температурата страните трябва да се стремят възможно най-бързо световните емисии на парникови газове да достигнат своята върхна точка. Отчита се, че на развиващите се държави това ще отнеме повече време, и след това трябва да предприемат бързо намаляване на тези емисии в съответствие с най-добрите налични научни познания, така че през втората половина на века да се постигне баланс между антропогенните емисии от източници на парникови газове и отстраняването на такива газове от поглътителите в контекста на устойчивото развитие и на усилията за премахване на бедността.

Политиките на ЕС по климата се ориентират в няколко основни посоки:

- Търсене на регулаторна стабилност.
- Увеличаване на конкурентноспособността на икономиката и промишлеността, което да осигури висококачествени работни места и устой-

³⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>

³¹ Всички квоти по СТЕ на ЕС следва да бъдат продадени на търг. Не всички държави по света определят цена за емисиите на парникови газове по същия начин като ЕС и на теория СТЕ на ЕС може да се отрази отрицателно върху международната конкурентоспособност на промишлеността на ЕС. В резултат, някои предприятия може да решат да изнесат дейността си в държави с по-малко ограничения за емисиите и така да отделят парникови газове на други места. Това явление се нарича „изместване на въглеродни емисии“. Секторите, които могат да докажат, че са изложени на риск от изместване на въглеродни емисии, като например стоманодобивната промишленост, получават известно количество безплатни квоти. В сектора на енергетиката, който не може да измести физически дейността си, почти всички квоти се продават на търг.

³² Европейски съюз, Решение № 406/2009/ЕО на Европейския парламент и на Съвета, В-к на ЕС, 2009, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009D0406&from=bg#d1e367-136-1>

³³ United Nations, Race to Zero Dialogues to Set out Pathways to Net Zero Emissions, UN Climate Change, 2020, URL: <https://unfccc.int>

³⁴ Европейски съюз, Парижко споразумение, В-к на ЕС, 2016, URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:22016A1019\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:22016A1019(01))

чив и интелигентен растеж. Инвестиции в цифровизация и научни изследвания в подкрепа на изграждане на кръгова икономика.

- Засилване на социалната страна на прехода към такъв тип икономика и гарантиране на справедлива трансформация, така че някои граждани и региони да не бъдат оставени откъд. Търсене на механизъм за намаляване на бедността, включително енергийната.

Някои съществуващи работни места ще трябва да бъдат преобразувани и адаптирани към новия тип икономика. Управлението на тази промяна изисква да бъде взета предвид възможността за намаляване и застаряване на работната сила в ЕС и спадащата нужда от работна ръка поради реализиращи се технологичните промени, включително цифровизация и автоматизация.

Тези предизвикателства имат потенциала да увеличат социалните и регионалните различия в ЕС, както и да възпрепятстват усилията за декарбонизация. Поради това е необходимо произтичащият от тях процес на задълбочена модернизация да бъде управляван добре, като се гарантира справедлив и социално приемлив преход за всички. Както ЕС, така и държавите-членки трябва да вземат предвид социалните измерения от самото начало и да прилагат в пълна степен всички съответни политики, за да смекчат тези последици.

- Ефект върху всички сектори.

Зелените политики са хоризонтален приоритет, поради ефекта им върху всички сфери и хора, който следва да бъдат отчитан и реализиран при всяка една мярка и европейска инициатива. Следва да е видима интегрираността на въпросите относно климата във всички европейски политики, което е и индикатор при обезпечаването им с финансов ресурс.

- Устойчивост и насърчаване на инвестициите в екологосъобразни проекти.

Устойчивостта е едно от ключовите условия при отпускането на средства. Оттук идва и необходимостта за ясни критерии какво се разбира под „устойчиви“ и екологосъобразни дейности. На 18 юни 2020 г. е одобрена правна рамка, която дава насоки кои дейности могат да бъдат представяни като такива.

Законодателството налага обща класификация в ЕС. Според него, една икономическа дейност може да бъде класифицирана като екологично устойчива, ако допринася за постигането на някоя от тези шест цели, без да нанася съществени щети на друга: смекчаване на изменението на климата (чрез предотвратяване или намаляване на емисиите, или чрез повишаване на поглъщанията на парникови

газове); адаптиране към изменението на климата (намаляване или предотвратяване на неблагоприятното въздействие на текущия или очаквания бъдещ климат или на рисковете в тази област); устойчиво използване и опазване на водните и морските ресурси; преход към „кръгова икономика“ (дейности, които наблягат на многократното използване и рециклиране на ресурсите); предотвратяване и контрол на замърсяването; защита и възстановяване на биоразнообразието и екосистемите.³⁵

- Подобряване на инфраструктурната безопасност и изграждане на адекватна интелигентна мрежова инфраструктура и междусистемни връзки.
- Използване на възможностите на биоикономиката, опазване на биоразнообразието.
- Инвестиции във възобновяеми и нисковъглеродни източници, включително водород. Комбиниране на различни възобновяеми източници. Повишаване на енергийната ефективност.
- Дългосрочно планиране и адаптация към климатичните промени и избягване на неподходяща такава, която носи ползи в даден сектор или регион, но се отразява отрицателно на други.
- Повишаване на информираността по отношение на обществеността и вземащите решения. Участие на хората и засилване на усещането им за необходимостта от колективни усилия, което, от своя страна, придава и нов смисъл на принципите на солидарността.
- Изграждане на доверие у гражданите, че промяната в начина на мислене и живот е необходима.
- Засилване на научния потенциал и развойната дейност, подобряване на знанията за възможностите за преобразуване на икономиката.
- Повишаване на ефективността на ЕС в световен мащаб по отношение намаляване на емисиите и активизиране на партньорите му в тази посока чрез търговски споразумения, ползите от международното сътрудничество и др.

Как Европа стигна до зеления пакт?

ЕС прие различен тип стратегии за зелен преход и съответни законодателни предложения и изменения на съпътстващо законодателство, които реализират на практика европейското климатично целеполагане. Макар и някои от тях да са оценявани противоречиво, те са ориентирани неминуемо към една амбициозна по отношение намаляване на вредните ефекти на климатичния преход и ефективна европейска икономика.

³⁵ ЕК ще трябва да разработи технически критерии дали дадена дейност допринася за някоя от целите. Критерите за първите две цели ще трябва да бъдат готови до края на 2020 г., а останалите - до края на 2021 г. Правилата ще започнат да се прилагат една година след установяването на техническите критерии

Законодателен пакет за „Климата и енергетиката“ за 2020 г.³⁶

Пакетът има за цел да гарантира, че ЕС отговаря на амбициозните цели за климата и енергетиката за 2020 г., определени от лидерите на ЕС през март 2007 г. Те се ангажират Европа да се превърне в енергийно ефективна, нисковъглеродна икономика. Той въвежда т.н. „20-20-20“ цели:

- **Намаляване на емисиите на парникови газове с 20% спрямо нивата от 1990 г.**

Предлага се да се увеличи намаляването на емисиите до 30% до 2020 г., ако другите големи икономики в развития и развиващия се свят се ангажират да поемат полагащия им се дял от глобалното усилие за намаляване на емисиите. ЕК публикува Съобщение с анализ на възможностите за придвижване по-нататък след намаляване емисиите с 20% до 2020 г. То засяга опасността при липса на достатъчно усилие в световен мащаб вътрешното действие в ЕС да доведе до преместване на пазарен дял и по-малко ефективни инсталации другаде, което ще доведе до повишаване на емисиите навсякъде по света.

- **Повишаване на дела на потреблението на енергия, произведена от възобновяеми източници /ВЕИ/ до 20%, включително 10% дял на биогорива в транспорта**
- **20% подобрение на енергийната ефективност**

Изхожда се от идеята, че постигането на целта за ВЕИ с 20% може да има нетен ефект от създаване на около 417 000 допълнителни работни места, докато постигането на 20% повишаване на енергийната ефективност през 2020 г. се очаква да се повиши нетната заетост от около 400 000 работни места.

Пакетът предвижда допълнително законодателство за постигане на целите в посока:

- **Реформа на съществуващата СТЕ на ЕС**

Включва цялостно преразглеждане на законодателството, което е в основата на СТЕ – Директивата за търговия с емисии³⁷. Основните промени целят въвеждането на единна за целия ЕС по-строга горна граница на квотите за емисии на мястото на

съществуващата система от национални квоти. Тя следва да намалява всяка година, така че до 2020 г. емисиите ще бъдат с 21% под нивото от 2005 г.

Анализите сочат, че по-строгата горна граница на квотите би подобрила резултатите по отношение на опазването на околната среда и би подобрила стимулиращото въздействие на пазара на CO₂. Намаляването на правата за търгуване с около 15% през целия период 2013-2020 г., което се равнява на около 1,4 милиарда квоти, би могло да бъде достатъчно.

- **Националните цели за емисии извън СТЕ на ЕС**

В рамките на т.н. Решение за споделени усилия, държавите членки са поели обвързващи годишни цели за намаляване на емисиите на парникови газове от секторите, които не са обхванати от СТЕ на ЕС. Целите са диференцирани в зависимост от относителното богатство на държавите /от 20% намаление в сравнение с 2005 г. за най-богатите, до 20% увеличение за най-бедните/.

- **Национални цели за възобновяеми източници**

Съгласно Директивата за енергията от ВЕИ³⁸, държавите членки са поели обвързващи национални цели за увеличаване на дела на енергията от ВЕИ до 2020 г. Те отразяват различните изходни точки и потенциал за производство и се възприемат като път за достигане 20% , което е повече от два пъти нивото от 9.8% за 2010 г., както и 10% дял на възобновяемата енергия в транспортния сектор.

- **Улавяне и съхранение на CO₂**

Четвъртият елемент е Директива за създаване на правна рамка за опазване на околната среда при използване на технологии за улавяне и съхранение на CO₂, която дава ясна регулаторна рамка в това направление. Трябва да има сигурност, че уловеният и съхранен CO₂ остава изолиран от атмосферата в дългосрочен план и че елементите за улавяне, транспортиране и съхранение не предоставят други рискове за човешкото здраве или екосистеми.

ЕК излиза с предложение за изграждане на политическа Рамка за климата и енергетиката 2030 и признава ролята на улавяне и съхранение на CO₂ в постигането на целта за намаляване в дългосрочен план. Отчита, че са необходими значителни съкращения на емисиите в областта на енергетиката и въглеродно интензивните отрасли. Когато

³⁶ European Union, Communication from the Commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions, 2020, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52008DC0030>

³⁷ Европейски съюз, Директива 2004/101/ЕО на Европейския парламент и на съвета, В-к на ЕС Режимът <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex:32004L0101>, установен с Директивата, подлежи на няколко модификации, намиращи правен характер в различни актове

³⁸ Европейски съюз, Директива (ЕС) 2018/2001 на Европейския парламент и на съвета, В-к на ЕС, 2018, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018L2001&from=BG>

теоретичните граници на ефективност са постигнати и емисиите са неизбежни в някои сектори, улавянето и съхранението на CO₂ може да бъде единствената възможност за намаляване на преките емисии от промишлени процеси в дългосрочен план. Тя може да помогне за балансиране на електроенергийните системи с нарастващ дял на енергия от различни ВЕИ. Създадена е и законодателна рамка за екологобезопасно използване на новите технологии за улавяне и съхранение на въглерод – Директива 2009/31/ЕО /Директивата за улавяне и съхранение на въглероден диоксид в геоложки формации).

Пакетът за климата и енергетиката до 2020 г. не се занимава директно с цели, свързани с енергийната ефективност. Това е направено с Плана за енергийна ефективност 2011 и Директивата за енергийна ефективност.

Стремежът на ЕС да постигне своите цели за 2020 г. в областта на климата и енергетиката доведе до възникването на нови промишлени отрасли, до създаването на работни места в Европа и до повече технологични иновации, които позволяват разходите за технологии да бъдат намалени. ЕС дори върви отвъд постигането им по отношение на емисиите на парникови газове, енергията от възобновяеми източници и енергийната ефективност. Необходимо, е обаче работа по отношение възникващи тенденции на застой при подобряването на енергийната ефективност и при намаляването на емисиите на парникови газове.

Стратегия на ЕС за адаптиране към изменението на климата (2014-2020), 2013 г.³⁹

Стратегията цели да допринесе за повишаване на устойчивостта на Европа спрямо климатичните промени чрез интегриране на изменението на климата (сметчане и адаптиране) в политиките и фондовете на ЕС за отделните сектори. През 2013 ЕК публикува пакет документи, свързани със Стратегията⁴⁰:

³⁹ Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите Стратегия на ЕС за адаптация към изменението на климата, COM/2013/0216 final

⁴⁰ Зелена книга относно застраховането срещу природни и причинени от човека бедствия (16/04/2013 - COM (2013) 213); Нова Стратегия за горско стопанство на ЕС – 09.2013, Приспособяване към изменението на климата, брегови морски въпроси (16/04/2013 - SWD (2013) 133); Адаптиране към въздействията от изменението на климата върху хората, животните и растенията (16/04/2013 - SWD (2013) 136); Адаптиране на инфраструктурата към изменението на климата 16/04/2013 - SWD (2013) 137; Изменение на климата, влошаване на околната среда и миграция (16/04/2013 - SWD (2013) 138); Насоки за разработване на стратегии за адаптиране (16/04/2014); Нова европейска стратегия за горите и свързаните с тях сектори (09/2013).

Тя се стреми, от една страна, да насърчи приемането на всеобхватни стратегии за адаптация и осигуряване на финансиране у отделните страни. До 2014 г. ЕК разработва индекс за готовност за адаптация, като определи основни показатели за измерване му.

От друга, да осигурява по-добра информираност при вземането на решения чрез запълване на празнотите в знанията: информация за щетите, както и за разходите за адаптация и ползите от нея; анализи и оценки на риска; рамки, модели и инструменти в помощ на процеса на вземане на решения и за оценка на ефективността на различните мерки за адаптация; средства за мониторинг и оценка на минали усилия за адаптация; чрез доразвиване на Climate-ADAPT за „обслужване на едно гише“ с информация за адаптацията в Европа⁴¹.

Не на последно място, да осигури „неподатливост/устойчивост на климатичните промени“ на равнище ЕС чрез по-нататъшно насърчаване на адаптацията в ключовите уязвими сектори /вкл. чрез осигуряване на по-устойчива инфраструктура/.

През 2013 г. ЕК възлага мандат на европейските органи по стандартизация да започнат разглеждането на значими за индустрията стандарти в областта на енергетиката, транспорта и сградния сектор, за да установят кои стандарти трябва да бъдат преработени с оглед по-добре да се отразят съображения за адаптация.

Оценката за изпълнение на Стратегията⁴² показва, че тя е постигнала своите цели, като е отбелязан напредък спрямо всяко от предлаганите отделни действия. Докладът относно прилагането ѝ обаче, подчертава, че Европа все още е уязвима от въздействието на климата в и извън границите си. Адаптацията може и трябва да бъде сериозен съюзник по отношение устойчивото развитие и усилията за намаляване на риска от бедствия. Политиката на ЕС следва да бъде насочена към създаване на баланс и взаимодействие между трите основни направления на политиката по климатичните промени: екологичен, икономически и социален.

Отчитат се значително нарастване на включването на сметчането на последиците и адаптацията към тях в правителствени документи на отделните държави. Освен това, обаче, се набляга на необходимостта от много по-добра интеграция

⁴¹ Стартира през март 2012 г. и предоставя някои полезни ресурси за подкрепа на политиката на адаптиране и вземане на решения

⁴² European union, Report from the Commission to the European parliament and the Council on the implementation of the EU Strategy on adaptation to climate change, 2018, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2018:738:FIN>

на климатичните въпроси в специфични политически мерки. Съществуващите имат потенциал да бъдат инструмент за защита на климатичните политики. Тези политики, освен това, се преосмислят и като нови възможности за правене на бизнес, въвеждане на иновации и имащи потенциал за получаване на добавена стойност.

Проектът за Многогодишна финансова рамка /МФР/ за периода 2014-2020 г. включва предложение за увеличаване на разходите, свързани с климата до най-малко 20% от бюджета на ЕС. ЕК включва адаптацията към изменението на климата в своите предложения за всички съответни програми за финансиране от ЕС. Европейските структурни и инвестиционни фондове, както и програмите „Хоризонт 2020“ и LIFE да подпомогнат значително държавите - членки, регионите и големите градове да инвестират в програми и проекти за адаптация към климатичните промени – особено в рамките на приоритетите на Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР) и Кохезионния фонд за специални инвестиции за адаптация.

Европейска рамка „Енергетика и климат 2030“⁴³.

Европейската рамка „Енергетика и климат 2030“ се основава на съществуващия законодателен пакет в областта на климата и енергетиката и формулираните в него цели за 2020 г., както и на пътните карти на ЕК за развитието на енергетиката и изграждането на конкурентоспособна икономика с ниска въглеродна интензивност. Съобщението относно тази рамка е предшествано от Зелена книга на ЕК от март 2013 г. С нея се поставя началото на широки консултации за обхвата и структурата на целите в областта на климата и енергетиката за 2030 г.

След анализа на енергийните разходи и цени, рамката следва да гарантира регулаторна стабилност за инвеститорите и координиран подход между страните членки, водещи до развитие на нови технологии и напредък към нисковъглеродна икономика и конкурентни и сигурни енергийни системи, повишена сигурност на енергийните доставки в ЕС, нови възможности за растеж и работни места, като се отчита потенциалното влияние върху цените в по-дългосрочен период.

Основни елементи:

- **Задължителна цел за намаляване с 40% на емисиите под равнището от 1990 г.**

След 2020 г. годишното намаление на тавана на емисиите от секторите, попадащи в обхвата на СТЕ, ще бъде увеличено от 1,74% на 2,2%. Емисиите от секторите извън СТЕ трябва да се понижат с 30% под равнището за 2005 г., като свързаните с това усилия да бъдат разпределени справедливо между държавите.

- **Задължителна цел от най-малко 27% дял на енергията от ВЕИ** /за да може да се поддържа постоянно равнище на инвестиции в сектора/.

Съпроводена е от по-пазарно ориентиран подход. Тази цел, обаче, не е сведена до национални показатели за отделните държави посредством европейски законодателни актове, за да им се предостави необходимата гъвкавост при преобразуването на енергийната система в съответствие с националните приоритети и обстоятелства.

- **Подобрената енергийна ефективност** Въпросите на енергийната ефективност следва да се включат и в националните енергийни планове.

– Реформа на СТЕ

Установяване на резерв за пазарна стабилност в началото на следващия период на търговия по СТЕ — т.е. през 2021 г. така че да се реши проблемът с излишъка от квоти за емисии, натрупан през последните няколко години, като устойчивостта на системата се подобри с въвеждането на автоматично регулиране на предлагането на квоти за продажби чрез търг.

- **Конкурентоспособна, достъпна и сигурна енергия.**

ЕК предлага набор от показатели, които да послужат за оценка на напредъка във времето и като фактическа база за евентуална политическа реакция. Отнасят се до разликите в цените на енергията между основните търговски партньори, диверсификацията на предлагането и използването на местни енергийни източници, както и до капацитета на междусистемните връзки между държавите. Това се разглежда като път към конкурентоспособна и сигурна енергийна система в периода до 2030 г., която да продължи да се основава на пазарната интеграция, диверсификацията на предлагането, засилената конкуренция и разработването на местните енергийни източници, както и подкрепата за научните изследвания и иновациите.

- **Нова система за управление, която се основава на национални планове за конкурентоспособна, сигурна и устойчива енергетика.**

Вследствие са договорени амбициозни политики, включително за реформиране на схемата за тър-

⁴³ Европейски съюз, Рамка в областта на климата и енергетиката до 2030 г., 2017, URL: <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/climate-change/2030-climate-and-energy-framework/>

говия с емисии на ЕС, която изпраща по-силен ценови сигнал по отношение на CO₂. За всички други сектори са определени национални цели за намаляване на емисиите на парникови газове и е изготвено законодателство, така че да се поддържа способността на земята и горите в ЕС да поглъщат по-големи количества CO₂, отколкото отделят.

ЕС изпълнява настоящата си цел за намаляване на емисиите на парникови газове с най-малко 40% освен чрез Директивата за схемата за търговия с емисии⁴⁴ /към момента действащ е регламент от май 2018 година за задължителните годишни намаления на емисиите на парникови газове за държавите - членки, през периода 2021-2030⁴⁵/ и Регламента за разпределяне на усилията⁴⁶ за задължителни цели на равнището на държавите - членки, за останалите емисии, но и чрез Регламента за земеползването, промените в земеползването и горското стопанство (ЗПЗГС)⁴⁷.

Законодателството и политиките в областта на енергетиката също са основни инструменти, допринасящи за постигането на тази цел, наред със задължителните цели на ЕС за 2030 г. за дял от поне 32% на енергията от възобновяеми източници в енергийния микс на ЕС и за поне 32,5% енергийна ефективност. Посредством Директивата за енергията от възобновяеми източници, Директивата за енергийната ефективност и Регламента относно управлението на енергийния съюз и на действията в областта на климата тези цели са скрепени законодателно, включително в секторното законодателство, например чрез Директивата за екопроектирането и Директивата относно енергийните характеристики на сградите. Наличието на един цялостен набор от политики в отделни сектори, по-конкретно в областта на транспорта, също се отчитат като допринасящ за постигането на целта.

Настоящите прогнози сочат, че при пълно прилагане на текущите политики намалението на емисиите на парникови газове до 2030 г. ще бъде около 45% в сравнение с нивата от 1990 г., ако се изключат емисиите и поглъщанията от земеползването, и около 47%, ако се отчита земеползването. Ясно е, обаче, че макар че настоящите цели в областта на енергетиката би трябвало да поз-

волят да бъде надхвърлена текущата цел за намаляване на емисиите на парникови газове, това не би било достатъчно за постигането на целта за намаляване с 55%. За осъществяването ѝ е нужно преразглеждане както на законодателството в областта на климата, така и на политиките в областта на енергетиката.

Ето защо, по-високите амбиции налагат промени в настоящата рамка на политиката, което на свой ред да осигури по-балансиран подход към постигането на неутралност по отношение на климата през следващите 30 години, като същевременно се избегне необходимостта от рязко намаляване на емисиите след 2030 г. и се осигури своевременно оползотворяване на възможностите за устойчив растеж и инвестиции.

През юни 2017 г. Европейският съвет потвърди ангажимента на ЕС за бързо и цялостно прилагане на Парижкото споразумение, като подчерта, че споразумението „е основен елемент за модернизирането на европейската промишленост и икономика“ и впоследствие през март 2018 г. прикани Европейската комисия „да представи през първото тримесечие на 2019 г. предложение за стратегия за дългосрочно намаляване на емисиите на парникови газове на ЕС в съответствие с Парижкото споразумение, като се вземат предвид националните планове“.

През октомври 2017 г. ЕП също прикани Европейската комисия „преди Конференцията на ООН по изменението на климата да изготви стратегия за нулеви емисии до средата на века за ЕС“. На последно място, в регламента относно управлението на енергийния съюз, одобрен от Европейския парламент и от Съвета, Комисията се призовава да представи дългосрочна стратегия на ЕС до април 2019 г.

Ключово при анализа на стратегическото целеполагане на ЕС в областта на зелените политики и на борбата с климатичните промени е т.н. Съобщение на ЕК **„Чиста планета за всички. Европейска стратегическа дългосрочна визия за просперираща, модерна, конкурентоспособна и неутрална по отношение на климата икономика.“** То играе роля на дългосрочна стратегия, която да потвърди ангажимента на Европа да поеме водеща роля в глобалните действия в областта на климата и да представи визия, която може да доведе до постигане до 2050 г. на нулеви нетни емисии на парникови газове чрез социално справедлив преход по икономически ефективен начин⁴⁸. *Тя не предлага нови политики, нито преразглеж-*

⁴⁴ Директива (ЕС) 2018/410 за изменение на Директива 2003/87/ЕО

⁴⁵ Регламент (ЕС) 2018/842 на Европейския парламент и на Съвета от 30 май 2018 година за задължителните годишни намаления на емисиите на парникови газове за държавите - членки, през периода 2021-2030 г., допринасящи за действията в областта на климата в изпълнение на задълженията, поети по Парижкото споразумение, и за изменение на Регламент (ЕС) № 525/2013 (текст от значение за ЕИП)

⁴⁶ Регламент (ЕС) 2018/842

⁴⁷ Регламент (ЕС) 2018/841

⁴⁸ Съобщение на ЕК „Чиста планета за всички — Европейска стратегическа дългосрочна визия за просперираща, модерна, конкурентоспособна и неутрална по отношение на климата икономика“, SWD(2018) 773 final.

да целите си за 2030 г. Насоката ѝ е да бъде формулирано направлението на развитие на политиката на ЕС в областта на климата и енергетиката и да бъдат определени дългосрочните приноси за постигане на целите на Парижкото споразумение /което несъмнено допълнително засяга по-широк набор от политики/.

След приемането на Съобщението следват едногодишни интензивни разисквания сред държавите - членки, институциите, местните и регионалните власти, социалните партньори, предприятията, промишлеността, заинтересованите страни и гражданите, с оглед изработване на консенсус. Според **обявление на ЕК**, както физически лица, така и организации подкрепят широко целта на ЕС да постигне баланс между емисиите и поглъщанията до 2050 г.

Отделни звена на ЕК извършват анализ в подкрепа на заложените цели в Съобщението. Проучено е как може да се постигне неутралност по отношение на климата, като се разглеждат всички ключови сектори на икономиката.

Основният извод е, че актуалните в момента политики ще продължат да оказват въздействие и след 2030 г., като се очаква намаление на емисиите с около 60% до 2050 г. Това, обаче, не е достатъчно, за да може ЕС да допринесе за целите на Парижкото споразумение. Анализирани са набор от сценарии /8/ за постигане на прехода към нулеви нетни емисии до 2050 г. на основата на съществуващите (в някои случаи — нововъзникващи) технологични решения, предоставяне на нови възможности на гражданите и съгласуване на действията в ключови области като промишлената политика, финансите или научните изследвания и иновациите, като същевременно се търси социална справедливост на прехода. Тук се включват способности като електрификация, използване на водород и на горива на основата на електроенергия, както по отношение на енергийната ефективност на крайните потребители и ролята на кръговата икономика.

Вследствие и на хоризонталното обхващане на редица приоритетни за европейската икономика сектори, пречупено и през целите за въглеродна неутралност ЕП одобри целта за постигане на нулеви нетни емисии на парникови газове от ЕС до 2050 г. в **Резолюцията си от март 2019 г. относно изменението на климата**⁴⁹. Там се заявява, че европейските граждани вече са изправени пред

преки последици от изменението на климата и че според Европейската агенция за околна среда, в периода между 2010 и 2016 г. средните годишни загуби, причинени от свързани с метеорологичните условия и климата екстремни явления в Съюза, възлизат на 12,8 милиарда евро и че ако не се предприемат по-нататъшни действия, такъв тип щети биха могли да достигнат най-малко 190 милиарда евро до 2080 г. /равнява на нетна загуба на благосъстояние в размер на 1,8% от настоящия БВП на Съюза/.

Подчертава се и констатацията, че ако се извършва интелигентно в съчетание с подходяща подкрепа за най-уязвимите региони, сектори и граждани, един справедлив преход носи потенциал за нетно увеличаване на работните места в Съюза – увеличаване на заетостта в цялата икономика с 2,1 милиона допълнителни работни места до 2050 г. при сценарий с нулеви нетни емисии в сравнение с увеличението на заетостта с 1,3 милиона допълнителни работни места при сценарий за намаляване на емисиите с 80%.

В някои региони на ЕС, като въгледобивните, ще са необходими повече действия и по-съществени усилия за прехода към чиста енергия; отново се призовава в този контекст за разпределянето на 4,8 милиарда евро специално за новия Фонд за справедлив енергиен преход, който ще бъде включен в Многогодишната финансова рамка за периода 2021-2027 г., за да се осигури подкрепа за работниците и общностите в подобни региони, които преходът ще засегне неблагоприятно.

Отправя се и искане към Комисията да разгледа възможността за хармонизиране на ценообразуването на въглерода и енергията в ЕС в подкрепа на прехода към икономика с нулеви нетни емисии, по-специално за секторите, които не са обхванати от системата за търгуване с емисии; както и да проучи възможно най-добрия начин за избягване на случаи на затруднения и настоява, че общата тежест за гражданите не следва да се увеличава.

В резолюции от 28 ноември 2019 г.⁵⁰ /относно Конференцията на ООН по изменението на климата през 2019 г. в Мадрид, Испания и относно извънредното положение по отношение на климата и околната среда/ подчертава, че Съюзът като световен лидер и заедно с други големи световни икономики, трябва да се стреми към постигане на нулеви нетни емисии на парникови газове възможно

⁴⁹ Европейски съюз, Резолюция на Европейския парламент от 14 март 2019 г. относно изменението на климата – европейска стратегическа дългосрочна визия за просперираща, модерна, конкурентоспособна и неутрална по отношение на климата икономика в съответствие с Парижкото споразумение (2019/2582(RSP)), 2019, URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0217_BG.html

⁵⁰ Европейски съюз, Резолюция на Европейския парламент от 28 ноември 2019 г. относно извънредното положение по отношение на климата и околната среда (2019/2930(RSP)), 2019, URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-11-28_BG.html#docta7

най-рано и не по-късно от 2050 г. ЕП прикани Комисията да направи цялостна оценка на въздействието върху климата и околната среда на всички съответни законодателни и бюджетни предложения и да гарантира, че напълно съответстват на целта за ограничаване на глобалното затопляне до под 1,5°C, както и че не допринасят за загубата на биологично разнообразие, и настоява за всеобхватна реформа на инвестиционните политики в областта на селското стопанство, търговията, транспорта, енергетиката и инфраструктурата.

В своята резолюция от 15 януари 2020 г. относно Европейския зелен пакт, ЕП призова да се извърши необходимият преход към неутрално по отношение на климата общество най-късно до 2050 г.

ЗЕЛЕНАТА СДЕЛКА И НОВИТЕ ЦЕЛИ ЗА 2030 Г.

Политиката за борба с климатичните промени като път за постигане на по-конкурентноспособна, модерна и въгледородно неутрална икономика залегна не само като ключов приоритет в програмата на новата Европейска комисия⁵¹, но се превърна и в основен измерител за ефикасността на всяка хоризонтална политика. Екологосъобразността и устойчивостта на всички политики в сектори, паралелно с дигитализацията, са основен критерий и по отношение на възможностите за европейско финансиране.

В заключенията си от юни 2019 г. Европейският съвет акцентира на нуждата от повече усилия за справяне с изменението на климата и поиска от Комисията да постигне напредък в работата за неутрален по отношение на климата ЕС в съответствие с международните ангажменти на ЕС по Парижкото споразумение.

На 11 декември 2019 г. Комисията представи съобщение относно Европейския зелен пакт. То играе роля на първоначална пътна карта⁵² на основните политики и мерки, необходими за реализирането на Европейския зелен пакт. С развитието на потребностите и формулирането на политическите мерки тя следва бъде актуализирана.

Основната му цел е чрез реализирането на дълбоки трансформации не само в енергетиката, но и редица други сектори, като земеделие, транспорт, строителство и тежка промишленост да се постигне въглеродна неутралност към 2050 г. Цялостната посока на

тази политика не е нещо ново, а по-скоро тенденция от последните няколко десетилетия, като дебатът в момента е не дали, а как да се случи преходът към нисковъглеродна икономика. Новата ЕК я препакетира под наименованието Зелен пакт /сделка/. Като част от Зеления пакт, Комисията пренасочва процеса на макроикономическа координация в рамките на Европейския семестър, така че да се интегрират Целите за устойчиво развитие на ООН⁵³, като устойчивостта и благосъстоянието на гражданите бъдат поставени в центъра на икономическата политика, а споменатите цели залегнат в основата на разработването на политиките и действията на Съюза.

Пактът включва пакет от мерки, които да са част в различни нормативни актове, които се предлагат от ЕК, а се разглеждат и приемат от Съвета и от Европейския парламент:

- предложение за „Законодателен акт за климата“, с който целта за неутралност по отношение на климата да залегне в законодателството;
- Стратегия за биологичното разнообразие за периода до 2030 г.⁵⁴;
- Нов план за действие за кръговата икономика⁵⁵;
- Стратегия за промишлеността⁵⁶;
- Стратегия за интелигентна секторна интеграция;
- Стратегия за интелигентна и устойчива мобилност;
- Стратегия „От фермата до трапезата“⁵⁷

Разсъждавайки за Зеления пакт и последиците от неговото реализиране, трябва да държим сметка за трите пласта – екологичен, икономически и социален – които са взаимосвързани. Докато с екологичния елемент като че ли всички са съгласни, останалите два, обаче, бъдат разпопосочно третиране и интерпретиране.

⁵¹ European Council, A new strategic agenda for the EU 2019-2024, 2019, Brussels, URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/eu-strategic-agenda-2019-2024/>

⁵² Европейски съюз, Съобщение на Комисията относно Европейския зелен пакт, 2019, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52019DC0640>

⁵³ UN, Take Action for the Sustainable Development Goals, SD Goals, 2020, URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

⁵⁴ European Union, Communication from the Commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions Eu: Biodiversity Strategy for 2030, 2020, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/DOC/?uri=CELEX:52020DC0380&from=EN>

⁵⁵ European Union, Communication from the Commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions: A new Circular Economy Action Plan, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1583933814386&uri=COM:2020:98:FIN>

⁵⁶ Европейски съюз, Съобщение на Комисията: Нова промишлена стратегия за Европа, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?qid=1593086905382&uri=CELEX%3A52020DC0102>

⁵⁷ Европейски съюз, Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и комитета на регионите: Стратегия „От фермата до трапезата“ за справедлива, здравословна и екологосъобразна продоволствена система, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?qid=1590404602495&uri=CELEX%3A52020DC0381>

Макар да се възприема като стратегия на ЕС за растеж, следва да държим сметка за безспорните рискове – както от енергийна, така и от социална гледна точка. Той предлага изцяло променен нов икономически модел на развитие на Европа. А това изисква значителни инвестиции както от ЕС и националния публичен сектор, така и от частния сектор.

Затова много от традиционните производства, които отделят най-много вредни емисии, вероятно в дългосрочен и средносрочен порядък ще бъдат затворени, включително въгледобивът. Респективно много хора ще останат без работа. Въпреки че всички държави, а и региони, както и сектори ще трябва да се включат в прехода, то проблемите, които се очакват не са едни и същи навсякъде. Някои региони ще бъдат особено засегнати и ще претърпят сериозни икономически и социални промени.

Тъй като много международни партньори не споделят същата амбиция като Европейския съюз, съществува риск от изместване на въглеродни емисии, било защото производството се прехвърля от ЕС към други държави с по-ниски амбиции за намаляване на емисиите, или защото продуктите от ЕС се заменят с внос с по-висок въглероден интензитет. Ако този риск се материализира, няма да има намаление на емисиите в световен мащаб и това ще попречи на усилията на ЕС. В случай че ЕС увеличава амбициите си, а в световен мащаб амбициите продължават да бъдат различни в това отношение, Комисията ще предложи механизъм за корекция на въглеродните емисии на границите с цел да се намали рискът от изместване на въглеродни емисии. Това би гарантирало, че цената на вноса отразява по-точно неговото съдържание на въглерод.

Скорошните търговски споразумения на ЕС включват обвързващ ангажимент на страните да ратифицират и прилагат ефективно Парижкото споразумение. Комисията ще предложи зачитането му да се превърне в основен елемент за всички бъдещи всеобхватни търговски споразумения. Търговската политика на ЕС способства за търговията и инвестициите в екологични стоки и услуги и насърчава съобразени с климата обществени поръчки.

Законодателният пакет за климата (Европейски законодателен акт за климата), предложен от Комисията през март 2020 г.⁵⁸, е на практика първата и базова стъпка за реализиране на стратегическите цели, залегнали в Европейския зелен пакт.

Той определя посоката и допълва съществуващата рамка на включване в законодателството на ЕС на целта за неутралност, подпомагайки усилията за адаптиране, и установява процедура за определяне и преглед на курс до 2050 г., редовна оценка и процедура в случай на недостатъчен напредък или несъгласуваност. Също така възлага на Комисията да преразгледа съществуващите политики и законодателството на Съюза с оглед на тяхната съгласуваност с целта за неутралност на климата, както и с определения курс⁵⁹. За периода 2030-2050 г. Комисията ще бъде оправомощена да приема делегирани актове за допълване на настоящия регламент чрез определяне на курса на равнището на Съюза за постигане на целта за 2050.⁶⁰

Актуализиране на целите до 2030

Следвайки линията на налагане на изключително амбициозна политика на ЕС в областта на климата, а и с оглед на призивите на амбициозните държави, **на 17 септември 2020 г. ЕК представи Съобщението си „Засилване на климатичната амбиция на Европа до 2030 г. – Инвестиране в климатично-неутрално бъдеще“**⁶¹, съпътствано от предложение за изменения в проекта на Европейски климатичен закон и оценка на въздействието. ЕК прави предложение климатичната цел на ЕС до 2030 г. **да бъде повишена от 40% на „най-малко 55%“** в сравнение с нивата от 1990 г. Новата цел се основава на цялостна оценка на въздействието на социалните, икономическите и екологичните последици. Тя показва, че този курс на действие е реалистичен и осъществим. Новата цел също ще формира основата за обсъждане на преразглеждането на национално определения принос на ЕС за намаляване на емисиите. Тя е и в основата на стартиращо преразглеждане на европейската климатична политика през следващите 9 месеца.

Освен това, приета е и оценка на националните планове на държавите - членки, в областта на енергети-

⁵⁸ Европейски съюз, Регламент на Европейския парламент и на Съвета за установяване на рамката за постигане на неутралност по отношение на климата и за изменение на Регламент (ЕС) 2018/1999 (Европейски законодателен акт за климата), 2020, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020PC0080&from=EN>

⁵⁹ Съгласуваността с Регламент (ЕС) 2018/1999 относно управлението на Енергийния съюз и на действията в областта на климата е гарантирана чрез включване на съответните изменения в посочения регламент.

⁶⁰ На Комисията ще бъде предоставено правомощието да отправя препоръки към държавите, чиито действия не са съгласувани с целта за неутралност по отношение на климата, а държавите членки ще бъдат задължени надлежно да вземат предвид тези препоръки, или, ако не го направят — да представят обосновка. От държавите членки ще се изисква също така да разработят стратегии за адаптиране с цел укрепване на устойчивостта и намаляване на уязвимостта към последиците от изменението на климата.

⁶¹ European Union, Communication from the Commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions: Stepping up Europe's 2030 climate ambition. Investing in a climate-neutral future for the benefit of our people, 2020, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:562:FIN>

ката и климата за периода 2021-2030 г. Тя показва, че ЕС е на път да надхвърли сегашната си цел за намаляване на емисиите с най-малко 40% до 2030 г., особено благодарение на текущия напредък в разгръщането на енергията от възобновяеми източници. За постигане на новата цел, ЕС ще трябва да увеличи допълнително енергийната ефективност и дела на енергията от възобновяеми източници. Това ще бъде предмет на допълнителни консултации и анализ преди представянето на законодателните предложения от Комисията през юни 2021 г.

Тя посочва, че делът на енергията от възобновяеми източници в ЕС може да достигне 33,7% до 2030 г. и така да надхвърли настоящата цел от най-малко 32%. По отношение на енергийната ефективност, разликата в нивата остава: 2,8% за първичното енергопотребление и 3,1% за крайното енергопотребление в сравнение с целта от най-малко 32,5%. Комисията ще предприеме действия за преодоляване на този проблем, по-специално чрез предстоящата инициатива за „вълна на саниране“ на сградния фонд и прегледа и евентуалното изменение на Директивата за енергийната ефективност, както и насоки за първия принцип на енергийната ефективност.

Следва да бъдат доразвити съществуващата регулаторна рамка и рамката, чрез която се създава благоприятната среда. Посочени са **законодателните предложения, които трябва да бъдат представени до юни 2021 г.**, включително: преразглеждане и разширяване на схемата на ЕС за търговия с емисии; адаптиране на Регламента за разпределяне на усилията и рамката за емисиите от земеползването; укрепване на политиките в областта на енергийната ефективност и енергията от възобновяеми източници; засилване на стандартите за емисиите на CO₂ от пътните превозни средства.

Предложението на ЕК за ревизия на целта е включено в законодателен акт по обикновената законодателна процедура, което реално изключва участието на Европейския съвет – институцията, която традиционно одобрява климатичната амбиция на ЕС. В допълнение, предложението реално вмества единствено ангажименти за страните, без да включва референция към насоките на Европейския съвет за осигуряването на благоприятстваща рамка, която да стимулира конкурентоспособността, да позволи справедлив и социално балансиран преход, който отчита националните особености и правото на държавите членки да изберат своя енергиен микс.

До момента всички решения за определяне на климатичните цели на Съюза са били взимани на ниво Европейски съвет. В настоящия момент се наблюдава намерение за създаването на опасен прецедент, като се работи в посока приемането на

ревизираната цел на ЕС до 2030, чрез обикновена законодателна процедура посредством Проекта за регламент за Европейски климатичен закон.⁶² Целта на държавите от Вишеградската четворка + Българи и Румъния е задължителното включване на текст в октомврийските заключения на лидерите, с който експлицитно да се разпише, че всички цели в областта на климата (в т.ч. и ревизирането им) ще бъдат взимани само и единствено от Европейския съвет.

В допълнение, поставянето на цел за намаляване на емисиите с поне 55% до 2030 г., отваря врата за достигане на по-високи стойности при преговорите с Европейския парламент, както и допълнително, „скрито“ завишаване при последващите преговори за ревизия на законодателството по сектори, което оценката на въздействие сочи, че неминуемо следва да бъде преразгледано.

Финансиране на прехода към нисковъглеродна икономика

За финансиране на целите на климатичната политика на ЕС, ЕК предвижда да бъдат мобилизирани инвестиции в размер на около 1 трлн. евро в следващото десетилетие /публични и частни/. Приблизително половината от тези средства са по различни програми от бюджета на ЕС, които финансират проекти, свързани с климата и околната среда – фондовете за земеделие, за регионално развитие, Кохезионния фонд, програмата за иновации „Хоризонт Европа“ и фондът за околна среда LIFE.

Това, от своя страна, би трябвало да привлече 114 млрд. евро съфинансиране от държавите членки. Около 300 млрд. евро публични и частни инвестиции се очакват чрез водещата инвестиционна програмата на ЕС, целяща мобилизирането на публични и частни инвестиции за укрепване на европейската икономика InvestEU⁶³ и схемата за търговия с емисии на ЕС, които не са част от бюджета на ЕС.

Предложен бе и нов инструмент – т.нар. **Механизъм за справедлив преход**⁶⁴ с бюджет от 100 млрд. евро, чрез който да се помогне на най-непривилегированите региони /например такива, които разчитат на

⁶² Стремелът на Германското председателство остава приемане на общ подход по досието на заседанието на министрите по околна среда на 23 октомври, с което на практика да бъде закрепена ревизирана цел до 2030 от "най-малко 55%" намаление на емисиите.

⁶³ European Union, What's next? The InvestEU Programme (2021-2027), 2020, URL: https://ec.europa.eu/commission/priorities/jobs-growth-and-investment/investment-plan-europe-juncker-plan/whats-next-investeu-programme-2021-2027_en.

⁶⁴ Европейски съюз, Механизъмът за справедлив преход – за да няма изоставени, 2020, URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/bg/fs_20_39

добив на въглища/ да се справят със социално-икономическите последици, свързани с прехода. Той е част от предложения през януари План за инвестиции⁶⁵ във връзка с Европейския зелен пакт.

Има три стълба: Фонд за справедлив преход /дава възможност за т.н. свежи пари/, Схема за справедлив преход в рамките на InvestEU /тук се ползват само гаранции от бюджета на ЕС/ и Механизъм за отпускане на заеми в публичния сектор /по линия на ЕИБ/.

Фондът ще се използва за облекчаване на последиците от трансформациите в най-засегнатите региони чрез преквалификацията на работници, подпомагане на малките и средни предприятия при създаването на нови икономически възможности, диверсификация на икономическата дейност и инвестиции в тези региони.

Здравната и икономическа криза промениха динамиката на процесите и наложиха адаптация и трансформация на програми и политики, така че да бъдат отделени средства за възстановяване. През май 2020 г. в новото си предложение за МФР ЕК поиска да подсили Механизма за справедлив преход като част от своя механизъм за реагиране при кризи.⁶⁶

Следва да се подчертае, че най-малко 30% от общия финансов капацитет на многогодишния бюджет на ЕС и Next Generation EU /нов инструмент в подкрепа на възстановяването на стойност 750 млрд. евро/⁶⁷ ще бъдат заделени за разходи в областта на климата, като всички средства ще бъдат изразходвани в съответствие с целите на Парижкото споразумение и принципа за ненанасяне на вреди. Националните планове за възстановяване и устойчивост и свързаните с тях разходи трябва да дадат своя реален принос за екологичния и цифровия преход или за преодоляването на произтичащите от него предизвикателства. Разходите за възстановяване трябва да се съчетаят с действия в областта на климата, за да се избегне пропиляването на средства и блокирането на активи, което на по-късен етап би предизвикало нужда от допълнителни ресурси. В ситуацията на все по-оскъдна ликвидност следва да се

насърчават инвестициите в иновативни и нисковъглеродни технологии, които да превърнат Европа в модерна и екологична икономика.

Увеличаването на капиталовия ресурс на ЕС е възлов елемент на екологичния преход, за който се изискват по-големи първоначални инвестиции, които, обаче, с времето ще се възвърнат под формата на енергийна ефективност. Нужни са повече инвестиции в областта на енергетиката.

Планът за инвестиции за устойчива Европа има за цел да стимулира устойчивите инвестиции. Европейският фонд за регионално развитие и Кохезионният фонд ще подкрепят допълващите инвестиции в енергийна ефективност, възобновяеми енергийни източници, иновации и научни изследвания. Европейският социален фонд ще осигурява комплексна подкрепа за повишаване на квалификацията и за преквалификация на работниците. В допълнение през май 2021 г. Комисията ще предложи план за действие за прилагането на европейския стълб на социалните права, който насърчава справедливия преход, достъпа до обучение и основни услуги, в т.ч. енергия, мобилност и жилища за всички. В дългосрочната визия за селските райони, която Комисията ще представи през следващата година, ще бъде отделено специално внимание на повишаването на устойчивостта за гражданите, живеещи в отдалечени селски райони.

При „Хоризонт Европа“ в която е включен и специален клъстер за климата, енергетиката и мобилността, поне 35% от средствата ще се използват в подкрепа на постигането на целите в областта на климата. Иновационният фонд ще подкрепя представянето в търговски мащаб на революционни технологии в промишления и енергийния сектор.

Обновената стратегия за устойчиво финансиране и законодателните и незаконодателните инициативи, които тя предвижда, насочват частните инвестиции към екологосъобразното възстановяване и устойчивите стопански дейности. Като едни от тях, таксономията на ЕС на устойчивите финанси, стандартът на ЕС за „зелени“ облигации и етапните цели по отношение на климата ще играят ключова роля за насърчаване на инвестициите, насочени към нуждите на реалната икономика.

България и Зелената сделка

Трудно е да се каже по какъв начин преходът към въглероднонеутрална икономика ще се отрази на България. Със сигурност ефектът ще е негативен, ако българските власти се окажат неподготвени да отговорят на този преход. А за да бъдат подготвени, трябва да се определят кои са онези сектори, които имат нужда от трансформация, кои са онези региони, при които ще има промяна на

⁶⁵ Union, Commission Communication on the Sustainable Europe Investment Plan, 2020, URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_48

⁶⁶ В момента на подготовка на анализа съгласуваното предложение между Съвета и ЕП е блокирано от Полша и Унгария по МФР и по възстановителния пакет Next Generation EU. Ето защо, авторът се въздържа от описание на съответните инструменти и чрез финансов ресурс, който би следвало да бъде отделен за тях.

⁶⁷ European Union, The pillars of Next Generation EU, 2020, URL: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/recovery-plan-europe/pillars-next-generation-eu_en

икономическия модел, как и по какъв начин ще бъде платена социалната цена за тази смяна на модела и към какъв модел всъщност ще се стремим да придвижим засегнатите региони, как и по какъв начин хората там да бъдат квалифицирани и преквалифицирани.

България, след 1990 г., е намалила своите емисии с над 42% според Евростат. Тоест, ние почти сме достигнали по един естествен път този амбициозен план от 55% до 2035 г. Тоест, не трябва да правим никакви огромни трансформации в нашия икономически живот.

Очаква се въгледобивът в цяла Европа в средносрочен и дългосрочен план да бъде преустановен. Германия успя да получи отсрочка за затваряне на въглищните си централи до 2038 г. За съжаление, България пропусна срока за дерогация на най-тежките рестриктивни мерки по отношение на въглищните централи и е много трудно тези централи да функционират след 2025 г.

ЕК даде редица възможности за компенсиране на въгледобива. Първо, самите централи могат да минат на съвсем друг тип захранване, да бъдат газифицирани. Разбира се, газификацията не решава социалния проблем – моментът с устойчивостта на работните места стои, тъй като този тип производства изискват доста по-малко работна сила, за да функционират /следва да се използва Фондът за справедлив преход като буфер, така че социалната цена, която идва като резултат, да не е на гърба на бедните и на работниците/.

По другите елементи от Фонда се предвиждат редица средства за модернизиране на съществуващи производства, силно зависими от цената на електроенергията, за допълнителна енергийна ефективност. За съжаление, ние като че ли сме неподготвени за тази трансформация, тъй като не сме възползвали от нито една от пилотните програми, адресирани към въглищните региони в преход, за разлика от страните от Централна и Източна Европа.

Сега с Next Generation EU ще се отпуснат сериозни средства за България. В рамките на този план, най-сериозният ресурс е в рамките на Инструмента за възстановяване и устойчивост. За да се ползват обаче средствата, държавите членки трябва да разработят национални планове за възстановяване въз основа на приоритетите за инвестиции и реформи, набелязани като част от Европейския семестър, в съответствие с националните планове

в областта на климата и енергетиката, плановите за справедлив преход и споразуменията за партньорство и оперативните програми по линия на фондовете на ЕС.

Но ресурсите вече ще бъдат предоставяни за реализиране на определени политики – за стимулиране на производството на чиста, достъпна и сигурна енергия; на ефективно използване на ресурсите при разработването на продукти и усвояване на вторичните суровини в рамките на кръговата икономика; на чиста и интелигентна мобилност; политики по отношение на енергийната ефективност. Също така: цифровизация на индустриалния процес и включване на изкуствения интелект в центъра на политиките за постигане на конкурентно предимство; стимулиране развитието на нови технологии и ефективното използване на суровини.

Новите цели за 2030 г. също са безспорно предизвикателство пред страната ни. Необходим е проактивен подход. Противопоставянето на тази политика с аргумента за защита на националния интерес е популистски опит за отклоняване на вниманието от основния въпрос. Този за реформите, за които се отпускат много средства и които не търпят отлагане.

Оценката за желанието за реформи е ясна. За сравнение – например националните планове на държавите в областта на енергетиката и климата за периода 2021-2030 г. В рамките на своите планове Гърция и Португалия, например са заложили фотоволтаични централи и инфраструктура за водород на мястото на бившите въглищни мини. По този начин те ще намалят емисиите си и едновременно с това ще създадат и алтернативна заетост. А българското правителство предлага да санира 5% от обществени сгради.

Необходима е посока за развитие на българската икономика, защото Европейският съюз дава средства, но България трябва да има план по какъв начин ще ги използва, за да може да реализира икономически преход. Тя следва да се възползва в сериозна степен и от конкурентните си предимства, а така също и от природните си ресурси в момент, в който поради кризата осъзнахме, че е необходимо да държим някои производства в границите на Европа. Това е шанс да бъдат привлечени индустрии, които Европа ще поиска да върне в рамките на ЕС. Шанс да се възползваме от мащабни инвестиции за насърчване на изцяло нов икономически модел: по-устойчив и приобщаващ.

Макар ЕС, който е отговорен за по-малко от 10% от емисиите на парникови газове в света, да не може да разреши проблема с изменението на климата без участието на други страни, той си е поставил за цел да играе водеща роля в глобалния преход към икономика с нулеви нетни емисии. Предвид факта, че напредъкът в световен мащаб по отношение на целите на Парижкото споразумение е недостатъчен, движещата роля на ЕС е по-необходима от всякога. ЕС трябва да продължи да насърчава и прилага амбициозна политика в областта на климата и в международен мащаб, включително в контекста на силна дипломация по въпросите на климата, ангажирайки се активно за увеличаване на колективните усилия в тази посока.

И не на последно място, все по-актуална, особено във връзка с това, което обществото усети в последните месеци, става темата за климатичния мониторинг и за по-сериозното отношение към възможностите му за ранно засичане на внезапни промени в климата и намаляване на потенциални рискове. Силно предимство за ЕС би било извеждането му на приоритетна позиция и акцентирането върху необходимостта от структурните промени, водещи към намаляване на климатичните опасности, които много държави се опитват да въведат именно в рамките на мисленето за ограничаване на рисковете и за тяхната по-ранна превенция.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Актове на ЕС:

„Чиста планета за всички — Европейска стратегическа дългосрочна визия за просперираща, модерна, конкурентоспособна и неутрална по отношение на климата икономика“, 2020, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52018DC0773>

Съобщение на Комисията до Европейския Парламент, Европейския съвет, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите Европейският зелен пакт, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?qid=1576150542719&uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>

Решение № 406/2009/ЕО на Европейския парламент и на Съвета, В-к на ЕС, 2009, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009D0406&from=bg#d1e367-136-1>

Парижко споразумение, В-к на ЕС, 2016, URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:22016A1019\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:22016A1019(01))

Директива 2004/101/ЕО на Европейския парламент и на съвета, В-к на ЕС Режимът <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex:32004L0101>

Директива (ЕС) 2018/2001 на Европейския парламент и на съвета, В-к на ЕС, 2018, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018L2001&from=BG>

Рамка в областта на климата и енергетиката до 2030 г., 2017, URL: <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/climate-change/2030-climate-and-energy-framework/>

Резолюция на Европейския парламент от 14 март 2019 г. относно изменението на климата – европейска стратегическа дългосрочна визия за просперираща, модерна, конкурентоспособна и неутрална по отношение на климата икономика в съответствие с Парижкото споразумение (2019/2582(RSP), 2019, URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0217_BG.html

Европейски съюз, Резолюция на Европейския парламент от 28 ноември 2019 г. относно извънредното положение по отношение на климата и околната среда (2019/2930(RSP)), 2019, URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-11-28_BG.html#sdocta7

Европейски съюз, Съобщение на Комисията относно Европейският зелен пакт, 2019, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52019DC0640>

Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и комитета на регионите: Стратегия „От фермата до трапезата“ за справедлива, здравословна и екологосъобразна продоволствена система, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?qid=1590404602495&uri=CELEX%3A52020DC0381>

Европейски съюз, Регламент на Европейския парламент и на Съвета за установяване на рамката за постигане на неутралност по отношение на климата и за изменение на Регламент (ЕС) 2018/1999 (Европейски законодателен акт за климата), 2020, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020PC0080&from=EN>

Механизъм за справедлив преход – за да няма изоставени, 2020, URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/bg/fs_20_39

Съобщение на Комисията: Нова промишлена стратегия за Европа, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?qid=1593086905382&uri=CELEX%3A52020DC0102>

Communication from the Commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions, 2020, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52008DC0030>

Communication from the Commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions of EU: Biodiversity Strategy for 2030, 2020, URL:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/DOC/?uri=CELEX:52020DC0380&from=EN>

Communication from the Commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions: A new Circular Economy Action Plan, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1583933814386&uri=COM:2020:98:FIN>

Communication from the Commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions: Stepping up Europe's 2030 climate ambition. Investing in a climate-neutral future for the benefit of our people, 2020, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:562:FIN>

What's next? The InvestEU Programme (2021-2027), 2020, URL: https://ec.europa.eu/commission/priorities/jobs-growth-and-investment/investment-plan-europe-juncker-plan/whats-next-investeu-programme-2021-2027_en

Commission Communication on the Sustainable Europe Investment Plan, 2020, URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_48

The pillars of Next Generation EU, 2020, URL: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/recovery-plan-europe/pillars-next-generation-eu_en

Други източници:

IPCC, Special Report: Global Warming 1.5C, 2019, URL: <https://www.ipcc.ch/sr15/download/>

United Nations, Race to Zero Dialogues to Set out Pathways to Net Zero Emissions, UN Climate Change, 2020, URL: <https://unfccc.int>

European Council, A new strategic agenda for the EU 2019-2024, 2019, Brussels, URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/eu-strategic-agenda-2019-2024/>

UN, Take Action for the Sustainable Development Goals, SD Goals, 2020, URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

4

НАЦИОНАЛНИТЕ ИЗМЕРЕНИЯ В БОРБАТА С КЛИМАТИЧНИТЕ ПРОМЕНИ

Стоянка Балова⁶⁸

Климатичните промени се проявяват в един безкрайно сложен природен сюжет, който в годините назад се явява поле за глобален политически дебат. Погледнато в исторически аспект, темата за промените в климата премина от ерата на сензацията, през полето на естественото съмнение и недоверие и сега се намира в дълга фаза на прагматичната политическа и социално-икономическа дискусия.

Сър Криспин Тикъл, председател на Съвета към Вашингтонския климатичен институт пише че, „за климатичните промени днес се спори главно с оглед на бъдещето им въздействие. Малцина, обаче, имат смелостта да пресметнат какви ще бъдат те. Пред себе си имаме убедителен, тревожен, дори увлекателен опит да се погледне напред. Водата и войните винаги са били свързани. Нужна ни е надежда, както и здрав разум, за да погледнем в бъдещето“.⁶⁹

Колкото повече климатът се променя, толкова повече се променя всичко – от делничните въпроси с какво ще се храним, ако изобщо се храним, до променящите се геополитически съюзи. Климатичните промени означават политически промени в сравнително мирната ера на глобално сътрудничество, на която се наслаждаваме сега, която може да се окаже толкова обречена, колкото и арктическият лед. Тъй като последствията от климатичните про-

мени могат да доведат до положение на огромна миграция и войни, заради ураганите, сушата, ресурсите и повишаването на морското равнище, които могат да принудят държавите да предприемат едностранни действия, които да засегнат интересите на техните съседи. Управлението на околната среда придобива геополитическо измерение, когато става очевидно, че измененията в климата са причина за сериозни природни катаклизми, засягащи физическото оцеляване и сигурността на цели региони и държави.

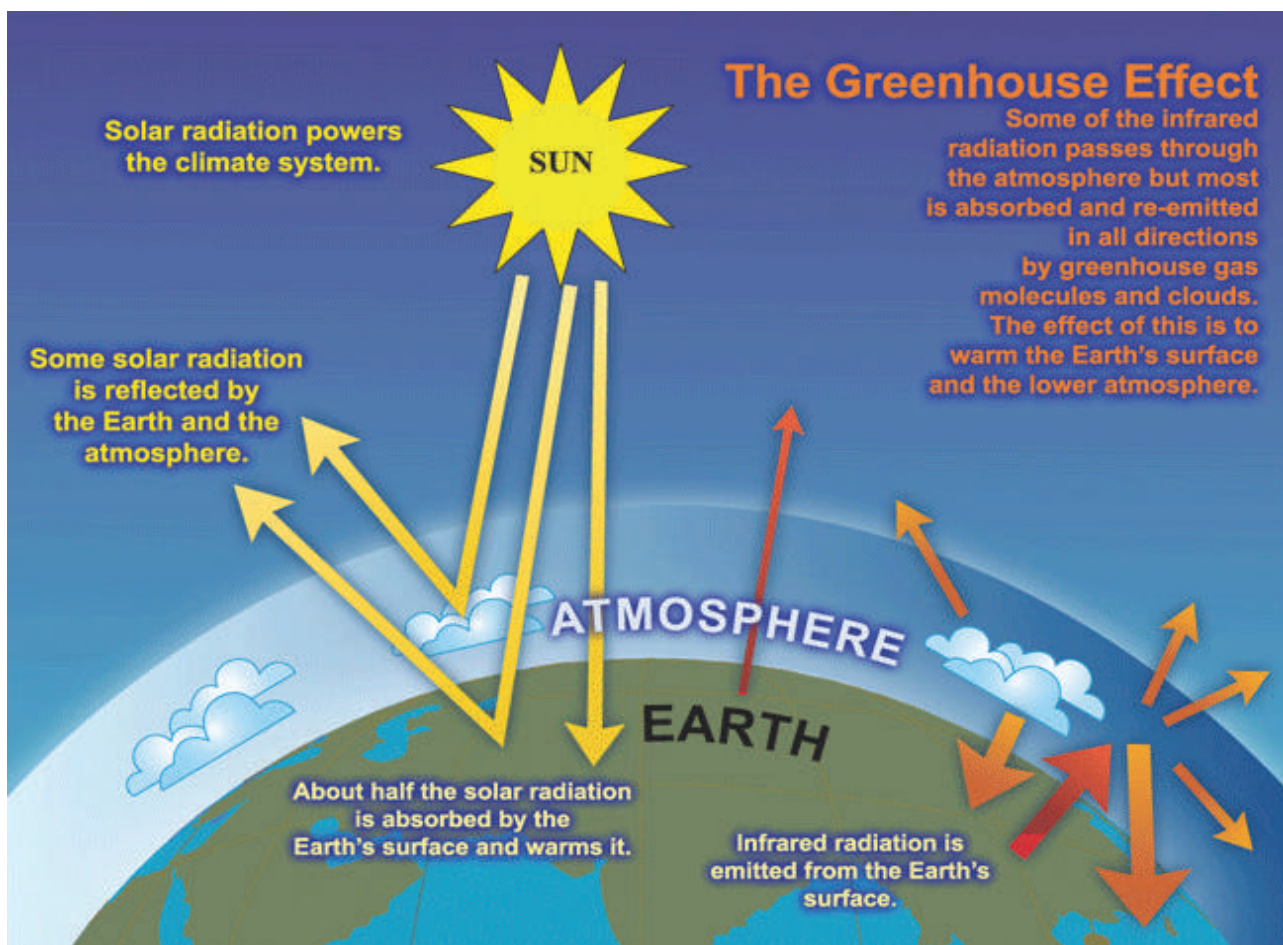
1. Принцип на глобалното затопляне. Фактори на въздействие. Последици.

Принципът на глобалното затопляне може да бъде представен, като се вземе предвид енергията, излъчвана от Слънцето и затопляща Земята, и топлинната енергия, излъчвана от Земята и атмосферата към Космоса. В идеалния случай тези два радиационни потока – единият поток е от Слънцето, което затопля земята и атмосферата, които се връщат в космоса, се компенсират. Веднъж нарушено, поради увеличаване на вредните емисии в атмосферата, равновесието може да бъде възстановено чрез повишаване на температурата на повърхността на Земята и на близките въздушни слоеве около нея, както е представено на Фигура 1.

⁶⁸ Гл.асистент в Софийски университет „Св.Климент Охридски“

⁶⁹ Тикъл Кристин. За Книгата „Климатични войни:“, The susijn agency Ltd. 2008,с.2

Фигура 1
Схема на парниковия ефект

От съставките на въздуха кислород (O_2) и азот (N_2) нито поглъщат, нито излъчват топлинна енергия. Водните пари, въглеродният диоксид (CO_2) и други газове, поглъщащи част от топлинната радиация, излъчвана от земната повърхност, формират изолационна обвивка, задържаща в себе си значителна топлина. Измерванията на глобалната атмосферна концентрация на парниковите газове (ПГ) показват значителни увеличения отпреди индустриализацията, с нива на въглероден диоксид далеч надвишаващи естествения обхват на последните 650 000 години.

Парниковият ефект е процес, при който атмосферата задържа част от енергията на слънцето и по този начин повишава температурата на приземния слой и променя климата.⁷⁰ Повечето учени, специалисти по въпросите на климата, смятат, че „парниковите газове“, които се освобождават в резултат на човешката дейност, изкуствено усилват този ефект. По този начин се повишават температурите в глобален мащаб и се нарушава климатичното равновесие.

Парниковите газове, които вече са изпуснати в атмосферата, са увеличили глобалната средна температура с между 1.2 и 1.3°C. Целта на международната политика в областта на изменението на климата е да се запази средното увеличение на температурата в глобален мащаб до ниво по-малко от 2°C в сравнение с прединдустриалния период. Ако увеличението е повече от 2°C, отрицателният ефект върху екосистемите и нарушението на климатичния баланс ще се увеличат драматично.

Увеличението на емисиите на парникови газове е резултат от различни фактори. На първо място, това са **природните фактори**, които се делят на земни и космически. Към космическите се отнасят параметрите на земната орбита и слънчевата активност. Периодичните изменения на ексцентрицитета на земната орбита, прецесията на земната ос и нейният наклон обясняват големи промени в климата в историята на човечеството. Доминиращите фактори, влияещи върху цялостната температура на всяка планета, са интензитетът на слънчевата радиация, разстоянието на планетата от Слънцето и отразяващата способност (албедото) на слънчевата радиация. Към земните фактори спадат преместването на земните полюси, промени в скоростта на въртене на Земята, промени във физикогеографския облик на планетата, например промени в кон-

⁷⁰ **Александров**, Веселин, *Климатичните промени на Балкански полуостров. Екология и бъдеще*, 2010, с.27

фигурацията на континентите, изменения на нивото на Световния океан, формиране на планински масиви и промени в състава на атмосферата.

Вулканичната дейност е друг важен природен фактор. Когато вулканите изригват, те изхвърлят в атмосферата голямо количество твърди и течни частици, вкл. въглероден диоксид, серен диоксид и водни пари. Въпреки че вулканичната дейност може да продължи няколко дни, тя влияе на климатичните промени в продължение на години. Следва да се отбележат и промените в океанските течения. Те, заедно с атмосферната циркулация, пренасят огромно количество топлина и по този начин оказват влияние върху климата.

Друг основен тип фактори, оказващи влияние върху изменението на климата, са **антропогенните**. Влиянието на човека върху климата започва много отдавна, като до голяма степен се дължи на **използването на изкопаеми горива**, въпреки че обезлесяването, промяната на земеползването и селското стопанство също оказват значително, но по-малко влияние. Разликата между далечното и близко минало обаче е, че след индустриалната революция мащабите на въздействие стават много по-големи и се появява риск от бързи промени в климата, причинени от човека. Климатът на нашата планета постоянно се променя, но ако в миналото промяната е била естествена и то в продължение на десетки и стотици хиляди години, то сега е възможно тя да бъде причинена от човешката дейност само за няколко десетилетия.

Тенденцията към затопляне на климата през 20-ти век се наблюдава в по-голямата част от Европа. Средната температура в Европа е нараснала с 0.95°C през последните 100 години и се очаква да продължи да нараства през XXI век. Количеството на валежите в Европа през миналото столетие се е увеличило с около 2%. Тенденциите в годишните валежи са различни между Северна Европа и Южна Европа. През XX век валежите над Северна Европа са се увеличили с 10 до 40%, докато валежите в някои региони от Южна Европа са се намалили до 20%.

Последиците от промяната в климата включват икономически загуби в резултат на фактори, свързани с времето и климата, като наводнения, бури и засушавания. В Европа тези загуби са се увеличили значително през последните 20 години. Годишният брой на бедствията, свързани с времето и климата в Европа се е удвоил през 90-те години в сравнение с предишното десетилетие, докато несвързаните с климата събития като земетресенията, са останали постоянен брой.

В допълнение следва да се отбележи, че 2016 година е определена като година с температурни рекорди и най-горещи месеци, според изследване на

НАСА⁷¹. Следва да се отбележат и някои ключови природни катаклизми, в резултат на климатичните промени, които промениха света през 2016 година – силните земетресения в Италия, които доведоха до понижаване на земната повърхност в района със 70 сантиметра. В същото време, височината на планините в центъра на Апенинския хребет се е понижала с около 40 сантиметра. Трусове в Италия заличиха няколко села и разрушиха базилика от XIV век.

Въглеродният диоксид е най-масово отделяният от човешките дейности парников газ, на който **се падат 63% от глобалното затопляне, причинено от човека**. В момента неговата концентрация в атмосферата е с 40% по-висока, отколкото в началото на индустриализацията. Основните човешки дейности, водещи до повишаване на парниковите емисии са:

- Изгарянето на въглища, петрол и газ води до отделяне на въглероден диоксид (CO₂) и двуазотен оксид (N₂O);
- Изсичане на горите (обезлесяване). Дърветата помагат за регулиране на климата, като поглъщат CO₂ от атмосферата. Затова, когато бъдат отсечени, ползотворният ефект се губи и складираният в тях въглерод се изпуска в атмосферата, засилвайки парниковия ефект;
- Увеличаване на отглеждането на добитък. Кравите и овцете произвеждат големи количества метан в процеса на храносмилане;
- Съдържащите азот торове произвеждат емисии на двуазотен оксид (N₂O);
- Флуорсъдържащите газове имат много силен затоплящ ефект — до 23 000 пъти по-силен от този на CO₂. За щастие, те се отделят в по-малки количества, а регламентите на ЕС предвиждат постепенното им намаляване.

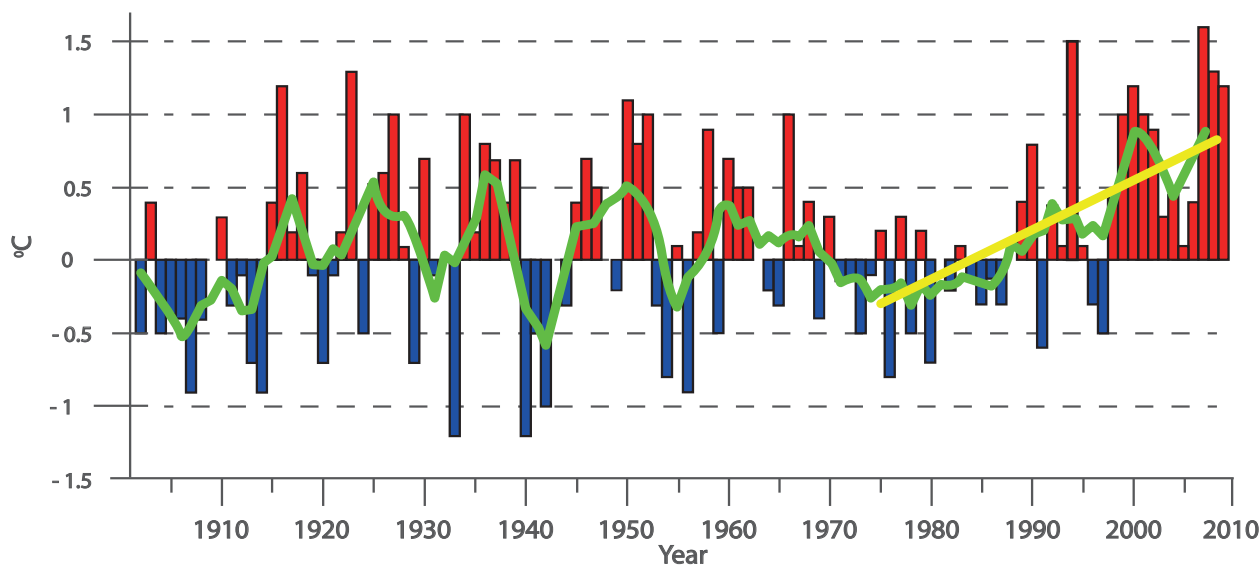
2. Климатичните промени в България

От края на 70-те в България се наблюдава тенденция към затопляне. Годината 2009 е между 10-те най-топли години, а десетилетието 2000-2009 г. е по-топло от предходното (1990-1999 г.), 1990-те, което, от своя страна, е по-топло от десетгодишния период преди него (1980-1989 г.). Средната годишна температура през 2009 г. е с 1,2°C над климатичната норма.⁷² Най-топли са били летните месеци, когато е имало средно 5 - 7 дни с максимална температура по-висока от 35°. Особено топъл е бил ноември в Северна България и декември в Южна България, когато средната месечна температура е била с около 2-2,5°C по-висока от нормалната, както е показано на Фигура 2.

⁷¹ Дарик Нюз, Март 2017 е ясен знак за глобално затопляне [онлайн][посетен на 20.09.2020 г.] <https://dariknews.bg/novini/sviat/mart-2017-e-iasen-znak-za-globalno-zatoplane-2018487>

⁷² Александров, Веселин, Климатични промени. София: НИМХ – БАН, 2006, с.29

Фигура 2

Аномалии на температурата на въздуха в България спрямо периода 1961 – 1990 г.⁷³

Повечето климатични модели симулират увеличение на температурите на въздуха в България от 2° до 5°C до края на столетието (сценариите варират според използваните моделни симулации). Зимите, класифицирани в периода на съвременния климат като студени, ще се наблюдават по-рядко през 20-те години на нашия век и най-вероятно ще изчезнат напълно през 80-те години. Като контраст, горещите лета ще се случват по-често и през 80-те години почти всяко лято се очаква да бъде необичайно горещо. Според повечето климатични сценарии, зимните валежи в България ще се увеличат до края на сегашното столетие, но валежите през топлото полугодие и най-вече през лятото се очаква да намалее. Резултатите от изследванията на водните ресурси в България, базирани на съвременните тенденции за температурата на въздуха и валежите, както и на симулационни модели и климатични сценарии показват, че годишният речен отток вероятно ще намалее през това столетие. Основните причини за това – наблюдаваните тенденции към затопляне и валежен дефицит – се очаква да продължат и през следващите десетилетия. Очакваното глобално затопляне ще бъде съпътствано с увеличение на честотата на вълните от горещ

въздух, в комбинация с повишена влажност и замърсяване на градския въздух.

Уязвимостта на България от появата на бедствия, свързани с климатичните промени, е определена на базата на научните сценарии за промяна на климата, представени в Четвъртия и Петия доклад на Междуправителствения комитет по изменение на климата (МКИК). Данните от анализа показват, че съгласно всички модели, в региона на Югоизточна Европа, към който принадлежи България, посоката на промените е ясно изразена към повишаване на температурата, повишаване на екстремността на валежите и продължителността на безвалежните периоди и респективно нарастване на риска от суша, наводнения и съпътстващите ги опасни явления, като горещи вълни, пожари, градушки, ерозия, свлачища и др.⁷⁴

България през следващите десетилетия я очаква затопляне и редуциране на валежните количества, особено през топлото полугодие. Спадането на валежните суми ще доведе до промяна във водните ресурси. Засушаването е било, е и ще бъде част от климатичния цикъл на Балканския полуостров, включително и в България (Фиг. 3):

⁷³ **Червено** – положителна аномалия на средната годишна температура спрямо климатичната норма на периода 1961-1990 г.

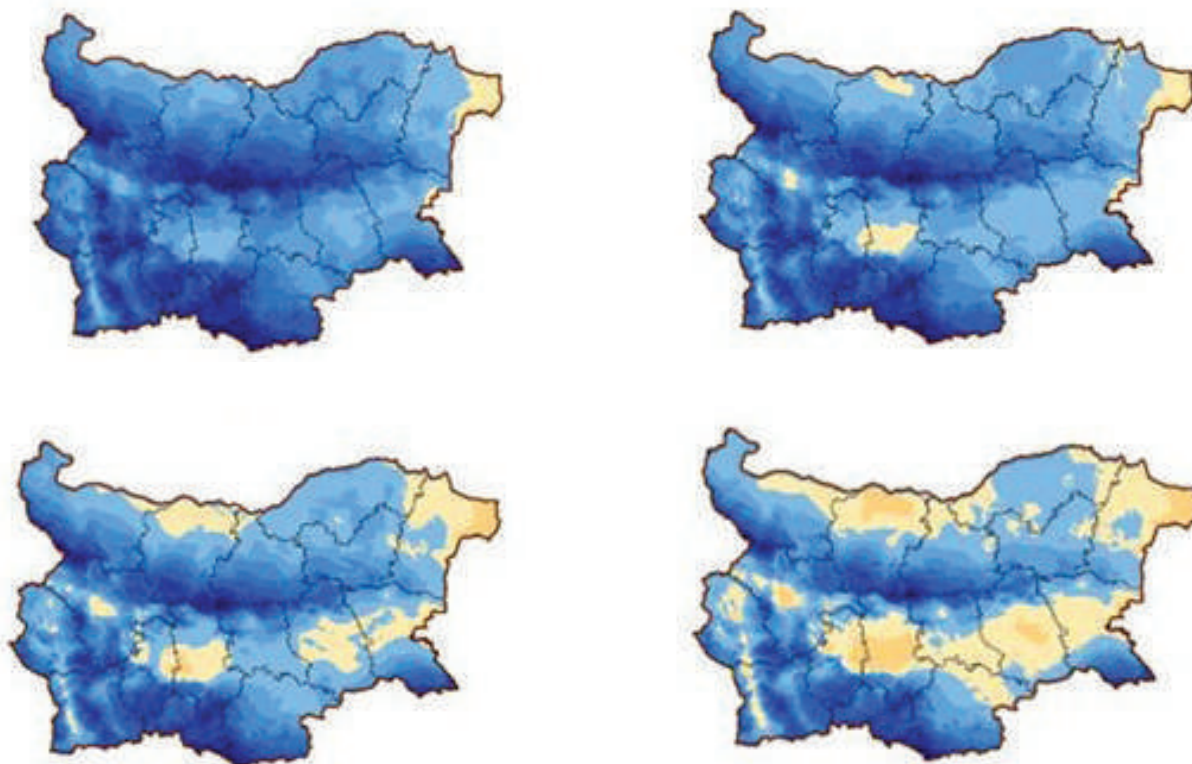
синьо – отрицателна аномалия на средната годишна температура спрямо климатичната норма на периода 1961-1990 г.

зелено – филтър (пълящо средно) за определяне на вариациите в аномалиите на средната годишна температура; **жълто** – линеен тренд в аномалиите на средната годишна температура за периода 1971-2010 г.

⁷⁴ **Национален доверителен Еко фонд**, *Изменение на климата* [онлайн] [посетен на 20.09.2020 г.] http://myclimate.bg/wp-content/uploads/2015/10/climate_change.pdf

Фигура 3

Годишни валежи за 1961-1990 г. (горе ляво), 2020 (горе дясно), 2050 (долу ляво) и 2080 г. (долу дясно), при песимистичен климатичен сценарий

Ако най-песимистичните сценарии се осъществят, в бъдеще се очаква речният отток да се намали до 30-40%. Високите температури на въздуха в съчетание с валежния дефицит през летния сезон ще доведат до по-високи стойности на транспирацията⁷⁵ през този период от годината. Освен тези могат да се добавят и други отрицателни въздействия: повишено потребление на подпочвените води; изсичане на гори и унищожаване на горски масиви, ако тенденцията на безразборна сеч от последните години продължи и се задълбочи в бъдеще.

Като обобщение на настоящия раздел следва да се отбележи, че се наблюдава очевидна и неотложна необходимост от предприемането на подходящи мерки за повишаване адаптацията към настъпващите промени в климата с тенденции към затопляне и засушаване.

Подценяването на важноста на промените в климата би могло да доведе до сериозни проблеми – не само екологични, но и социално-икономически и финансови, което ще засегне интересите на българското общество както понастоящем, така и в бъдеще.

Дейностите за преодоляване на проблема следва да се разгледат в две посоки, неразделно свързани една с друга. На първо място, какви ще бъдат резултатите от националните политики и на второ, но не по значение – как ще бъдат ангажирани средностатистическите граждани и възможна ли промяна в навиците и действията за едно по-устойчиво развитие на околната среда като цяло.

3. България в международния режим за изменение на климата

Мерките за борба срещу изменението на климата се явяват ключов елемент на глобалните и регионалните стратегии за преход към устойчиво развитие. Все по-голяма популярност придобива и разбирането за изменението на климата като заплаха за международната сигурност. Изменението на климата е катализатор за **преосмисляне на националните и регионалните енергийни политики** в посока към промяна на структурата на енергийния микс и интензитета на енергийното потребление.

Същевременно, ограничеността на природните ресурси и изискванията за отчитане на екологични съображения във всички секторни политики обуславят необходимостта от създаване на глобални и регионални устойчиви икономики. Частният сектор и гражданското общество проявяват все по-засилен интерес към безопасни екологич-

⁷⁵ **Транспирацията** е физичен процес на изпарение на вода от растенията, в най-голяма степен от листата, които са основен транспирационен орган, но също така от стъблата, цветовете и плодовете.

ни производства и продукти. Широка популярност придобиват редица нови инструменти на политиката като екологични такси, системи за сертифициране, въглеродни пазари и др.

Аналитичният доклад на британския икономист Никълъс Стърн, публикуван през октомври 2006 г.⁷⁶ е най-авторитетният и всеобхватен опит за определяне на количествения размер на неблагоприятни последици от изменението на климата. В документа са представени данни и факти, показващи икономическите въздействия на климатичните промени. Докладът анализира и икономическия ефект от стабилизиране на нивата на парникови газове в атмосферата чрез методите за оценка на загубите и ползите за настоящото и бъдещите поколения от различните алтернативи в дългосрочен хоризонт. Един от основните изводи в икономическия анализ е, че бездействието спрямо климатичните промени би струвало на човечеството 5% от Световния БВП годишно, като акумулираните вреди могат да наложат разходи в размер на 20% от глобалния БВП. В сравнение с този сценарий, предприемането на действия за намаляване на парниковите газове и смекчаване на последствията от изменението на климата се оценява на 1% от световния БВП. Докладът предоставя и информация за икономическите последици от изменението на климата за отделни държави и региони. Например цената на бездействието на ЕС спрямо климатичните промени може да достигне 65 млрд. евро до 2080 г., а бездействието на Китай се оценява на около 3% от БВП на годишна база. Положителният ефект от преминаването към икономика с ниски въглеродни емисии се остойностява на 2.5 трилиона щатски долара за периода 2007-2050 г., като се прогнозира, че до 2050 г. пазарите на нисковъглеродни технологии може да достигнат оборот в размер на 500 млрд. щ.д. Изводите в аналитичния доклад на Никълъс Стърн подкрепят твърдо тезата, че **икономическият растеж, намаляването на бедността, устойчивото развитие и борбата срещу изменението на климата са съвместими и взаимно подкрепящи се цели на политиката**. Модернизирването на иконо-

миката, посредством внедряване на технологии за намаляване на емисиите на парникови газове е необходима предпоставка за генериране на икономически растеж, който не налага емитиране на повече емисии на парникови газове. В този контекст ЕС е възприел подхода „даване на пример чрез собствени действия“, като прилага модел за определяне на емисиите на парникови газове от икономическия растеж. Докато БВП на ЕС нараства с 48% за периода 1990 - 2011 г., общите емисии на парникови газове са ограничени през 2012 г. на приблизително 18% под нивата им от 1990 г.⁷⁷

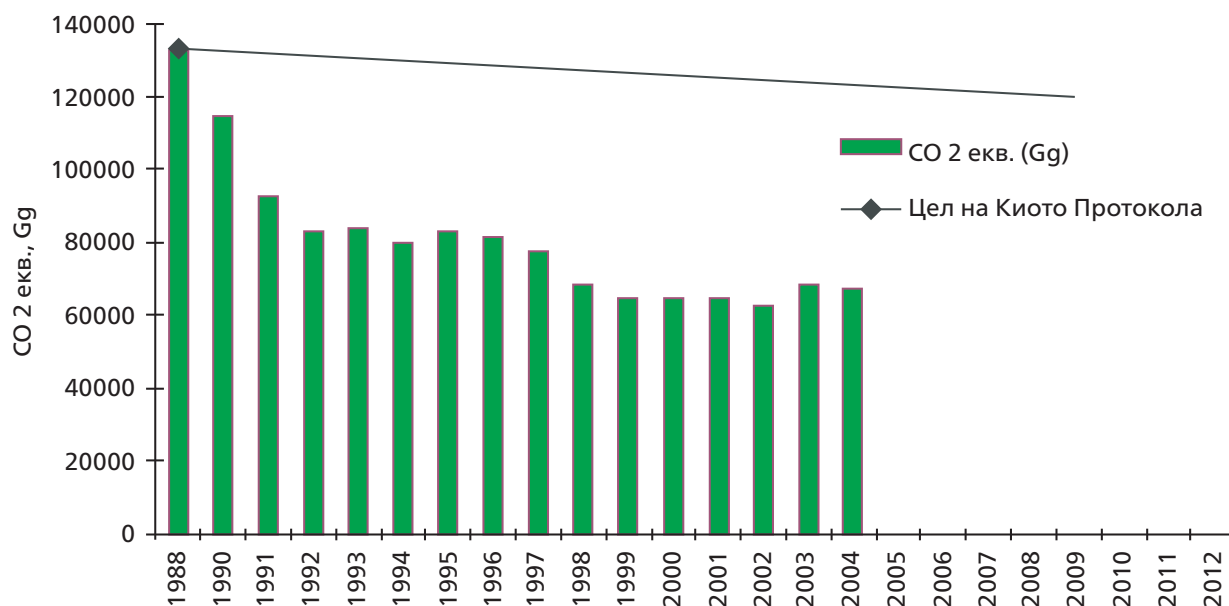
Основните стъпки по изработка на политики и предприемане на законодателна инициатива в областта на климата в България стартират през март 1995 г. чрез ратификация на Рамковата конвенция на Организацията на Обединените Нации по изменение на климата (РКООНИК). Чрез това си действие, страната ни поема задължението да стабилизира концентрациите на парникови газове в атмосферата до ниво, което би предотвратило опасна антропогенна намеса в климатичната система. България е със статут „икономика в преход“, което предоставя определена гъвкавост при избора на базова година за целта „намаляване на емисиите на парникови газове“. Тази гъвкавост се прилага и за финансиране на дейностите, свързани с изменението на климата, което се осъществява на доброволен принцип.

Първите реални стъпки в борбата с климатичните промени, българската държава прави през 2002 година чрез ратифицирането на Протокола от Киото. Протоколът е ратифициран със закон, приет от 39-то НС на 17.07.2002 г. – ДВ, бр. 72 от 25.07.2002. Самият закон влиза в сила от 16.02.2005 г. Основната цел на Протокола е: „Да се намалят емисиите на парникови газове в целия свят с 5% за периода 2008-2012 г. и да се създадат реални механизми за прилагането на Конвенцията и Протокола“. Задължението на България е да намали емисиите си от парникови газове с 8% спрямо 1988 г. за периода 2008-2012 г.

⁷⁶ Stern Review, *The economics of climate change* [online][посетен на 22.09.2020 г.] www.wwf.se/source.php/1169157/Stern%20Report_Exec%20Summary.pdf.

⁷⁷ Министерство на околната среда и водите, *Изменение на климата – Ангажименти на България по РКООНИК и протокола от Киото*. [онлайн][посетен на 10.10.2020 г.] <http://eea.government.bg/eea/bg/publicat/2004-2/quality/climate/climat4.htm>

Фигура 4

Постигане на целите на Протокола от Киото до 2004 година⁷⁸

Анализът на графиката показва, че емисиите на парникови газове са значително по-ниски в сравнение с базовата 1988 г., т.е. към 2003 г. България има резерв, което осигурява изпълнение на ангажиментите, поети с подписването на Протокола относно нивото на емисии – така наречения ангажимент по Протокола, отбелязан с права линия.

Причините в успехите от постигането на целите са дискуссионни и далеч не се дължат на приемането и ратифицирането на международните документи, нито на целенасочените действия по отношение на прилагането им. Резервът, с който България разполага, и изпълнението на ангажиментите са в резултат на затварянето на ключови за икономиката на страната ни предприятия в областта на тежката и леката промишленост, които се явяват основните източници на въглеродни емисии.

Протоколът от Киото въвежда икономически механизми за изпълнение на задълженията на страните по РКООНИК. Чрез тях страните от Анекс Б (развитите страни от ОИСР⁷⁹ и страните с икономика в преход) на Протокола от Киото получават възможност да изпълнят своите задължения по него на **базата на действия извън техните граници**. Трите механизма, включени в Протокола, са: “Съвместно изпълнение” (член 6), “Чисто развитие” (член 12) и “Международна търговия с емисии” (член 17). От значение за нашата страна са механизмите “Съвместно изпълнение” и “Международна търговия

с емисии”. Международните правила не налагат конкретни ограничения за използване на механизмите по Протокола, но изискват тяхното използване да бъде **“в допълнение на националните действия”**, които трябва да съставляват значителна част от усилията за постигане на задълженията. Механизмите на Протокола от Киото се базират на определени отчетни единици, които се следят и записват посредством национални регистри.

Механизъм “Съвместно изпълнение”

В член 6 на Протокола от Киото е заложена възможността развитите страни да участват в проекти за намаляване на парникови газове на територията на други страни. На практика такива проекти се осъществяват в страни с икономики в преход, където има потенциал за намаляване на емисиите на парникови газове на по-ниска цена. Количеството Единици редуцирани емисии или част от това количество, постигнато в резултат на проекта, може да бъде закупено от съответната развита страна с цел постигане на нейното задължение по Протокола от Киото.

Проектите “Съвместно изпълнение” се одобряват и от двете участващи страни по определени правила и водят до редуция на емисии в допълнение на тези, които биха били постигнати в отсъствието на проекта. Редуцирани емисии от използване на атомна енергия не са допустими. Проекти, отговарящи на горните условия и реализирани преди 2008 г., могат да бъдат вписани като проекти “Съвместно изпълнение”, но Единиците редуцирани емисии ще бъдат издадени и прехвърлени едва след 2008 година посредством националния регистър.

⁷⁸ Пак там

⁷⁹ Организация за икономическо сътрудничество и развитие, 36 държави членове

Посредством използването на механизма "Съвместно изпълнение" България привлича инвестиции за частния сектор и подпомага трансфера на технологии и ноу-хау, което, от своя страна, спомага и за спазване на изискванията на европейските норми и стандарти. Проектите имат също допълнителен екологичен и в повечето случаи и социален ефект.

Задължително условие за работа по този механизъм е подписването на двустранно **Споразумение или Меморандум за разбирателство между правителствата на страната домакин на проекта и страната купувач на редуцирани емисии** в резултат на неговата реализация. Към 2006 година България е подписала общо осем меморандума и споразумения за сътрудничество по механизма "Съвместно изпълнение" с Холандия (2000 г.), Австрия (2002 г.), Швейцария (2003 г.), Дания (2003 г.) и Прототипния Въглероден фонд на Световната банка (2002 г.), Япония (2005 г.), Швеция (2006 г.) и Финландия (2006 г.). Одобрените проекти и цялата документация са публични на страницата на МОСВ.⁸⁰

Дейностите, свързани с прилагането на механизма "Съвместно изпълнение", се провеждат в страната от 2000 г. Сектор "Проекти Съвместно изпълнение" към отдел "Политика по изменение на климата" към МОСВ, което координира цялостната дейност по съгласуване на споразуменията и одобрение на проектите.

Схема за зелени инвестиции

С цел минимизиране на разходите за намаляване на емисиите на парникови газове с чл. 17 на Протокола се разрешава на страните да извършват международна търговия с емисии. България разполага със свободно количество емисии на парникови газове (Предписани емисионни единици) в сравнение с приетото задължение по Протокола от Киото. Направените проучвания и прогнози показват, че България разполага с определени количества Предписани емисионни единици (от порядъка на 40 милиона тона единици за година), които може да продаде в периода 2008-2012 г., без да наруши задълженията си по международните договорености. Междувременно страните, които искат да закупят Предписани емисионни единици, имат изисквания за "позеленяване" на средствата от една такава продажба, т.е. средствата да бъдат изразходвани за проекти и други дейности, водещи до редукация на емисиите на парникови газове. С помощта на Световната банка МОСВ направи детайлно проучване на възможностите

на България да разработи функционираща схема за управление на Предписаните емисионни единици. Целта на проучването бе изследване на възможностите на България за изграждане на "Схема за зелени инвестиции" и начините за целево използване на приходите от търговия с емисии на парникови газове по Протокола от Киото. Посредством схемата се финансират редица дейности – от мащабни проекти за намаляване на емисии на парникови газове до институционално изграждане, събиране на данни, главно чрез повишаване на енергийната ефективност, усъвършенстване на горивните и производствени процеси, използване на възобновяеми енергийни източници и др. Схемата за зелени инвестиции гарантира, че приходите от продажбата на емисии ще бъдат използвани за дейности за борба с изменението на климата.⁸¹

Механизъм "Международна търговия с емисии"

Протоколът от Киото поставя ограничения на страните за емисии на парникови газове, като в същото време им разрешава да участват в "гъвкавите" механизми и да закупуват или продават редуцирани емисии, ако техните емисии са над или под определените им нива. Страните с икономики в преход разполагат със значителен излишък от редуцирани емисии поради резкия икономически спад в тези страни през деветдесетте години на миналия век. Механизмът "Международна търговия с емисии" е заложен в член 17 на Протокола от Киото и дава възможност на страните да търгуват помежду си с редуцирани емисии от парникови газове в периода 2008 – 2012 г., с цел икономически най-ефективно изпълнение на задълженията им по Протокола. Всяка страна може да участва в механизмите на Протокола от Киото, само ако изпълни определени изисквания като навременно докладване по Конвенцията и Протокола, изграждане на необходимите национални системи за мониторинг на емисиите на парникови газове и съответните органи за това.⁸²

Европейска схема за търговия с емисии на парникови газове

С присъединяването на България към Европейския съюз бе необходимо транспониране на европейското законодателство в областта на изменение на климата, в т.ч. въвеждането в България на Европейската схема за търговия с емисии. Най-важният нормативен акт на ЕС в тази област е Директива 2003/87/ЕС, въвеждаща схема за търговия с квоти за емисии на парникови газове

⁸⁰ Министерство на околната среда и водите, *Климат. Съвместно изпълнение* [онлайн] [посетен на 10.10.2020 г.] <https://www.moew.government.bg/bg/proekti-7246/>

⁸¹ Национален доверителен Еко фонд, *Зелени инвестиции*. [онлайн] [посетен на 20.09.2020 г.] <https://ecofund-bg.org/bg/>

⁸² Пак там

в рамките на Общността. В Директивата е залегнало пилотно стартиране на този механизъм от 2005-2008 г. и реалното му функциониране в периода 2008-2012 г., съгласно Първия период на задълженията по Протокола от Киото.

В хода на транспонирането на европейското право, през м. септември 2005 г. са приети промени в Закона за опазване на околната среда, регламентиращи създаването на схемата за търговия с емисии в страната. България се включи в първия период на дейността на Европейската схема за търговия с емисии с присъединяването си към ЕС през 2007 г. и продължи участието си в нея и през втория период. Това налага ускореното изграждане на институционален капацитет за нейното функциониране, включително създаване на Национален регистър за отчитане на издаването, притежаването, предаването, прехвърлянето и отмяната на квоти за емисии на парникови газове и издаване на разрешителни за емисии на ПГ до края на 2006 г. и паралелната разработка на два Национални плана за разпределяне на квоти – за 2007 г. и за 2008-2012 г., които трябва да бъдат приети от Министерски съвет и представени на Европейската комисия. За да изпълни тези ангажименти, МОСВ провежда два проекта с финансовата и експертна помощ на правителства от ЕС – Дания и Кралство Холандия. Двата проекта са насочени съответно към:

- разработване на вторично законодателство за въвеждане в България на Европейската схема за търговия с емисии;
- изграждане на Национален регистър на транзакциите на емисионни квоти.

Първият проект е насочен към подпомагане на разработката на три наредби съгласно чл. 131 л. от ЗООС, а именно за:

- реда и начина за издаване и преразглеждане на разрешителни за емисии на парникови газове и осъществяване на мониторинг от операторите на инсталации, участващи в схемата на търговия с квоти за емисии на парникови газове;
- условията, реда и начина за изготвяне на докладите и за верификация на докладите на операторите на инсталации, участващи в схемата за търговия с квоти за емисии на парникови газове;
- реда и начина на функциониране на Националния регистър за отчитане на издаването, притежаването, предаването, прехвърлянето и отмяната на квоти за емисии на парникови газове, съгласно чл. 131к (1) на ЗООС.⁸³

Вторият проект към Датската агенция по околна среда е фокусиран изцяло върху изграждане на Национален регистър, както и закупуване на специализиран софтуер, неговото инсталиране, обучение на експерти относно техническите аспекти и функционирането на регистъра и разработване на проект на наредба за реда и начина на функциониране на регистъра.

- Разработването на Национални планове за разпределяне на квоти включва идентифициране на всички предприятия, чиито инсталации попадат в обхвата на Директивата. Паралелно със съставянето на списък на предприятията, които ще участват в схема за търговия с емисии, се събира информация за техните исторически и прогнозни емисии, с помощта на която се определят квотите за всяка инсталация. Разпределението на квотите се прави на базата на Методика за осъществяване на мониторинг на емисиите на парникови газове от операторите на инсталации, участващи в схемата за търговия с квоти за емисии на парникови газове. Разрешителните се издават от Изпълнителната Агенция по околна среда.⁸⁴
- През 2007 г. е проведена първата годишна проверка от Секретариата на Рамковата конвенция на ООН по изменение на климата в България, която установява, че **Националната система за оценка на емисиите не съответства на изискванията** на Протокола от Киото и дава подробни предписания и препоръки за нейното привеждане в съответствие. Тогаващото ръководство на МОСВ не предприема никакви мерки за изпълнението на тези препоръки. През есента на 2009 г. е проведена втората проверка в страната, докладът от която е съкрушителен за България. В доклада се отчита **липсата на всякакъв напредък** в изпълнение на даваните до момента препоръки и се подчертава, че **докладваната инвентаризация през април 2009 г. „не отговаря на изискванията за прозрачност, последователност, сравнимост, пълнота и точност“**.⁸⁵ Основният проблем от подготовката на годишното докладване на България е липсата на функционираща съгласно изискванията на Протокола от Киото Национална система за оценка на емисиите на парникови газове. Недобре функциониращата система се отразява на качеството на националната инвентаризация на парникови газове, която страната докладва ежегодно до Рамковата конвенция на ООН по изменение на климата. В резултат на предва-рителната оценка на експертния екип през

⁸³ Изпълнителна агенция по околна среда, *Промени в климата*. [онлайн] [посетен на 11.10.2020 г.] <http://eea.government.bg/eea/bg/publicat/2004-1/quality/climate/climat4.htm>

⁸⁴ Пак там
⁸⁵ Пак там

октомври 2009 г. е стартирана процедура за определяне на съответствието на българската Национална система за оценка на емисиите на парникови газове с изискванията на Протокола от Киото.

В края на 2014 г. страната ни отново е проверявана от екип към Секретариата на Рамковата конвенция. Проверяващите отчитат, че България е спазила основните изисквания по Конвенцията и Протокола, а направените препоръки по усъвършенстване на отчетните документи са по-скоро с препоръчителен характер.

Споразумението за климата от Париж

21-та Конференция по климата в Париж е исторически форум, който се разглежда като повратна точка в борбата срещу изменението на климата и издига многостранното сътрудничество за постигане на целите на тази борба на качествено нов етап. На Срещата на държавните и правителствени ръководители, състояла се на 30 ноември 2015 г. в рамките на Конференцията, присъстват 150 политически лидери, което определя широката представителност и мащабност на форума. По данни на Секретариата на РКООНИК⁸⁶ за събитието са регистрирани 20 000 делегати и рекорден брой наблюдатели - 10 000. Това е свидетелство за безпрецедентен интерес и подкрепа на частния и неправителствения сектор за новия международноправен режим по изменение на климата.

Споразумението съдържа разпоредби, обхващащи всички тематични направления на преговорите. То **предвижда така наречената температурна цел**, т.е. целта от 2°C, като се продължат усилията за нейното ограничаване до 1.5°C над прединдустриалните нива. При изпълнение на Споразумението ще се отчитат принципите на равнопоставеност и за общи, но диференцирани отговорности и съответни възможности в светлината на различните национални обстоятелства. Страните ще се стремят да постигнат глобални пикови нива на емисиите възможно най-скоро, като за развиващите се страни този процес ще бъде по-дълъг. След това трябва да се предприемат действия за бързо намаляване на емисиите. Целта е да се „постигне баланс между антропогенните емисии по източници и поглъщането от поглъщатели на парникови газове през втората половина на XXI век, въз основа на принципа за равнопоставеност и в контекста на устойчивото развитие и усилията за изкореняване на бедността”.⁸⁷ По същество, това означава достигане на нулеви нетни емисии след

2050 г., въпреки липсата на конкретен график за постигането им.

Целите и мерките на развитите и развиващите се страни за намаляване на емисиите на парникови газове се определят с общата категория **национално определени приноси**. Всяка страна трябва да подготвя и представя **последователни национално определени приноси**. Всеки следващ принос трябва да увеличава усилията за намаляване на емисиите на предходния, спрямо миналата базова година или референтен период и да отчита „възможно най-висока степен на амбициозност”.⁸⁸ Развитите страни следва да продължат своята водеща роля в борбата срещу изменението на климата чрез предприемане на абсолютни количествени цели за намаляване на емисиите, обхващащи цялата икономика. Развиващите се страни следва да продължат да увеличават усилията си за съкращаване на емисиите. Те се насърчават да „преминат във времето към цели за ограничаване или намаляване на емисиите, включващи всички икономически сектори в светлината на **различните национални обстоятелства**”.⁸⁹ Предприемането на усилия от развиващите страни следва да се съпровожда с предоставяне на съдействие, като амбициозността на техните действия се поставя в зависимост от степента на наличната подкрепа.

Диференцираният подход продължава да бъде основа за формирането на солидността на ангажиментите на страните. Диференциацията има хоризонтален характер, обхващащ всички градивни елементи на новото Споразумение.

Всяка страна трябва да предоставя периодично **национални доклади за инвентаризация на емисиите на парникови газове**⁹⁰ по източници и поглъщатели съгласно методология, утвърдена от Междуправителствения панел по изменение на климата и приета от Срещата на страните по Споразумението. Държавите се ангажират и да предоставят необходимата информация за проследяване на напредъка при изпълнението на национално определените приноси на страните.

Регламентира се създаването на механизъм за улесняване на изпълнението на Споразумението и спазване на задълженията на страните по него. За разлика от Протокола от Киото, изрично е уредено, че Комитетът, който ще следи как се изпълнява Споразумението, следва да отчита съответните на-

⁸⁸ Пак там

⁸⁹ Пак там

⁹⁰ Изпълнителна агенция по околна среда, *Национални доклади по инвентаризация на емисиите на парникови газове*. [онлайн] [посетен на 20.09.2020 г.] <http://eea.government.bg/bg/dokladi/unfccc>

⁸⁶ United Nations, *Climate change*. [online] [посетен на 10.10.2020 г.] <https://unfccc.int/>

⁸⁷ Пак там

ционални възможности и обстоятелства на страните. Дейността му е насочена към улесняване на изпълнението на Споразумението, а не към добавяне на допълнителна бюрократична тежест.

Пактът, договорен от почти 200 държави в Париж през 2015 г. по деградацията на ООН, има за цел да намали количеството изхвърляем въглероден диоксид и други газове, **отделяни от използването на изкопаеми горива**.

България има собствен Закон за ограничаване изменението на климата, който се прилага чрез Третия национален план за действие по измененията на климата – всеобхватна и амбициозна програма на национално ниво за осъществяване на преход към нисковъглеродна икономика и ефективно използване на ресурсите до 2020 г. В края на 2019 г. е разработена и приета Националната стратегия и План за действие за адаптиране към изменението на климата на Република България.⁹¹ Целта на Стратегията е да служи като референтен документ, определящ рамка за действия за адаптиране към изменението на климата и приоритетни направления до 2030 г. Стратегията поставя акцент на кои основни положения, които следва да се имат предвид:

- Редица ключови стратегии и програми осигуряват основа за законодателството в областта на изменението на климата на национално равнище като цяло, но досега акцентът е бил поставен върху смекчаването на въздействието и няма ясни стратегии за адаптация, които да са разработени на национално или секторно ниво в България. Институционалната рамка, свързана с изменението на климата в България през последните години се фокусира основно върху смекчаване на последиците;
- Изменението на климата не засяга всички хора и територии еднакво поради различните нива на експозиция, съответната им уязвимост и адаптивните възможности за справяне. **Рискът е по-голям за сегментите на обществото и бизнеса, които са по-малко подготвени и по-уязвими;**⁹²

Основният проблем при адаптацията, който стои пред страната ни е начинът по който България ще премине към нисковъглеродна икономика. Националната стратегия за адаптация отчита също, че страната не прилага никакви енергийни мерки/действия, изрично насочени към адаптация.

Противно на съветите на редица експерти, можем да отчетем определено забавяне от страна на правителството по отношение на предприемане на адекватни действия за адаптация в областта на енергетиката. Въпреки съпротивата и нежеланието на всички засегнати страни е добре да започне да се мисли за алтернатива на въглищните централи. Тяхното затваряне ще се случи в недалечно бъдеще, може би пет, шест или десет години. Може и малко повече, в зависимост от бързото планиране от страна на инвеститори, държава и сенчести енергийни играчи. В целевия си план за 2030 г. Комисията на ЕС вече залага, че потреблението на въглища ще бъде намалено с повече от 70% до 2030 г. в сравнение с 2015 г., а петролът и газът - с над 30% и 25%, съответно. В същото време възобновяемата енергия ще увеличи своя дял. Добре е българското правителството да започне да планира действията си за това затваряне, вместо да се надява, че то няма да се случи. Строгостта на ЕК по отношение на емисиите ще се засили. Отлагането ще е мъчително за всички страни – правителство, от една страна, Европейски съюз от друга и най – засегнатата част отново ще бъдат работещите.

4. Комуникационни аспекти при климатичните политики

Правилното комуникиране на климатичните промени безспорно играе ролята на ключов фактор за успешното справяне с тях. Изборът на адекватни комуникативни техники и стратегии от страна на политическите актьори би улеснило процеса на разбиране и познание от страна на масовия потребител.

Основният проблем, с който се сблъсква решението на проблема с климатичните промени, от политическа гледна точка, е промяна в начина на живот на хората, който да доведе до намаляване на емисиите. Това остава и неотменима част от успешния отговор на климатичните промени. В българския контекст, прекъснатата комуникационна връзка на институциите, имащи отношение с климатичните промени и обществото, като цяло, още повече правят този проблем назряващ. **Страната ни се намира в комуникационна криза по отношение на проблема с климата.** На първо място липсва адекватно предаване на политически послания от страната на политическите актьори към гражданите, на следващо не се използва дори наличният арсенал от реторически техники и комуникационни възможности да се информира широката общественост, а използването на новите дигитални възможности е далечна мечта.

Националната стратегия за адаптация към изменението на климата също потвърждава тези изводи, като посочва, че „се подобрява информираността

⁹¹ Министерство на околната среда и водите, *Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и план за действие* [онлайн][посетен на 16.10.2020 г.] <https://www.moew.government.bg/bg/klimat/mejdunarodni-pregovori-i-adaptaciya/adaptaciya/>

⁹² Пак там

относно изменението на климата, но **осведомеността** за конкретните проблеми на адаптацията както сред обществеността, така и сред други заинтересовани страни **остава по-ограничена**.⁹³ Като препоръки също се извеждат да се обърне внимание на „повишаването на осведомеността и комуникацията, институционалния капацитет, пропуските в знанията и данните, политиката и правната рамка.“⁹⁴ Следва да се подчертае, че в стратегията се засяга ролята на образованието и информацията, които се разглеждат като ключово предварително условие за успешното осъществяване на действията по адаптиране.

Климатичните политики трябва да вървят ръка за ръка с адекватна система за социална защита. Въвеждането на политика за климатичните промени, дори ако това е икономически изгодно, поставя сериозни политико-икономически предизвикателства. Местното правене на политика зависи от политическия режим – демократичен или авторитарен, както и от сравнителната сила на въглеродноинтензивните индустриални лобита, от ролята на независимите медии и гражданското общество, от по-широките обществени, политически и икономически предпочитания.⁹⁵

С оглед на горните препоръки може да се направи коментар, до каква степен гражданите са готови да направят промяна в начина си на живот, за да живеят по-екологично, като по този начин да щадят околната среда. Предвид основните страхове, които извеждат, активните действия в тази посока са повече от наложителни. Световната здравна организация от години алармира, че ареалът на много от опасните и смъртоносни вируси, които в момента приемаме за редки и екзотични, ще се разшири значително и ще предизвика пандемии. С изменението на климата и затоплянето на атмосферата опасните микроорганизми вече могат да съществуват на по-широки територии, значително превишаващи техния естествен ареал. Това ще даде възможност вирусите и бактериите да мигрират на големи разстояния и да предизвикват големи епидемии, отнемачи живота на много хора, които нямат изграден имунитет срещу заболяванията.⁹⁶ Тези твърдения се доказват и с познатия ни пример в тази посока – разпространението на COVID-19 в световен мащаб.

С интерес потърсихме отговор, готови ли са европейците да жертват част от ежедневните си навици в името на глобалното здраве и запазване на природата и за следващите поколения. Такъв намираме в представително проучване на Изследователски център „Тренд“. Когато говорим по темата за опазването на околната среда е важно да имаме предвид и вземането на лични решения и действия на всеки отделен човек. Едва 4% от българите посочват, че са направили големи промени в навиците си, които да помогнат за опазването на околната среда. 45% посочват, че са направили малки промени, докато 37% от българите посочват, че не са направили никакви промени.⁹⁷ Като в същото време на въпрос за самоопределянето като природозащитник, данните сочат, че близо половината от българите (47%) посочват, че смятат себе си по-скоро за щадящ природата, докато 30% са на обратното мнение. Тук трябва да имаме предвид и престижността на отговора да определиш себе си като човек, който пази природата, което неминуемо повишава отговорите на природозащитниците, без те реално да правят определени стъпки в посока на опазването на природата. По отношение на степента на образование, то хората с висше образование в най-голям дял определят себе си като опазващ околната среда. Висок е дялът и на хората със средно образование, които дават този отговор – 46% с такава степен на образование.⁹⁸ Обобщено може да се каже, че наблюдаваме изключително разминаване по отношение на общите познания за климатичните промени. Извод, който може да бъде направен тук е, че **високото ниво на образованост не гарантира набор от общи познания в областта на околната среда и в частност по проблемите за климата. Нещо повече. Всекидневната култура за опазване на околната среда е ниска; доколкото я има, грижата за околната среда се извършва на индивидуално равнище, без да се мисли за общи мерки и инициативи.** В комуникационен аспект бих допълнила, че има няколко достъпни информационни материали, които насърчават гражданите да живеят по-икономично, като променят част от ежедневните си навици, подкрепени с конкретни примери. Ще се спра на електронната брошура, издадена от Европейската комисия, преведена на всички официални езици на съюза, от която всеки гражданин може да получи информация, как да промени ежедневието си, за да живее по-еко-

⁹³ Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и План за действие, www.eufunds.bg, София, 2019, с.2

⁹⁴ Пак там

⁹⁵ Giddens Anthony, *The politics of climate change*. [online] [посетен на 10.10.2020 г.] <http://www.gci.org.uk/Documents/Anthony-Giddens-Politics-of-Climate-Change-Polity-2009.pdf> p.17

⁹⁶ World Health organization, *Climate change and health*. [онлайн] [посетен на 1.10.2020 г.] <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health>

⁹⁷ Изследователски център „Тренд“, *Нагласи на българите по екологични теми*. [онлайн] [посетен на 10.10.2020 г.] <https://rctrend.bg/project/%D0%BD%D0%B0%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BF%D0%BE-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8-%D1%82%D0%B5/>

⁹⁸ Пак там

логично. Заглавието ѝ „Започни на чисто!“⁹⁹ внушава призив за действие. От реторическа гледна точка можем да го сравним с аналогията, която има мощно сугестивно действие. Внушението, че можем да започнем „на чисто“ чрез промяна в основните ни поведения и навици е изведено на преден план. Интерес представлява и подзаглавието на брошурата, в което откриваме нотка метафора – „Какво да правим и да не правим за един по-зелен свят“¹⁰⁰. Тук лежи скритото сравнение в което може да се направи паралелът между основното и преносното значение – призив към действие, подсилен с определено наречие, което му придава по-емоционален заряд.

5. Заключение

Климатичните проблеми са въпрос, по който държавите ще продължават да търсят решение и в бъдеще. Успешното справяне с него изисква глобален колективен и координиран отговор. Все по-ясна става необходимостта от цялостна система от мерки за преодоляване на явлението, започвайки с отраженията в естествените науки, преминавайки през икономическите и обществени предизвикателства и последици, като се достигне до успешното комуникиране на проблема.

През последните 30 години светът претърпя съществени промени, дължащи се на появата на нови играчи на световната сцена и нови предизвикателства през международната общност. Дебатът за международната сигурност и изменението на климата заема челно място в световния дневен ред. Това наложи въвеждането на нов термин в дипломатическата среда, а именно „екологичната дипломация“. Проблемите с климата придобиха ключово значение в международните отношения. Инициативите за създаване на институционална архитектура и правила на международния режим по изменението на климата се превърнаха в характерна черта на днешната външнополитическа дейност. Това безспорно се дължи на осъзнатата нужда, че трайни и ефективни решения в тази област могат да бъдат постигнати само чрез съгласувани действия на глобално ниво.

Страната ни се намира на прага на „Зелената сделка“¹⁰¹, чрез която ще бъдат преразгледани

всички закони и трябва да се въведат нови за кръговата икономика, намаляване на потреблението на сградите, биоразнообразието, земеделието и иновациите. Административната и документална рамка в България вече са подготвени. Тя се изразява в изработката и приемането на Стратегия за устойчиво енергийно развитие до 2030 г. с хоризонт до 2050 г. и проект на Интегриран национален план в областта на енергетиката и климата (ИНПЕК) до 2030 г., който само преди месец обаче беше обект на много сериозни критики от страна на Европейската комисия – а те все още не са отразени. Месеци след началото на дебатите по „Зелената сделка“, вече започнаха преговорите от българската страна за отлагане на целите и въвеждане на план за държавите, на които голяма част от енергетиката им е на въглища.

Без отговор остават въпросите, колко и какви национални мощности ще обезпечават енергийната сигурност на страната и на каква горивна база ще функционират – при това като се спазват всички европейски изисквания и политики в контекста на екологията и опазване на климата. Нито планът за възстановяване и развитие, нито териториалните планове могат да дадат отговор на този въпрос – той е елемент от цялостна стратегия за развитие на енергетиката, а актуална такава все още няма.

Погледнато в национален контекст, климатичната политика категорично не е поставена като приоритет. От икономическа гледна точка е наложително страната ни да направи по-смели стъпки в посока към прилагане на цялостни мерки по намаляване потреблението на енергия, внедряване на нови чисти технологии, промяна в модела на лично потребление и ангажираност с последващи действия за ограничаване и адаптиране към промените в климата. За страната ни това ще бъде огромно предизвикателство, особено що се касае до промяна в модела на добив на електроенергия. **Въпреки съпротивата и нежеланието на всички засегнати страни, в недалечно бъдеще ще бъдат затворени въглищните централи. Ние дължим много на изкопаемите горива. Те нямаха никаква алтернатива от гледна точка на изграждането на индустриална и веща цивилизация, както в национален, така и в глобален контекст. Технологичното общество не познаваше друг вид енергия. Сега ни предстои да осъществим прехода и не разполагаме с много години да си свършим работата. Първата стъпка в тази посока е подготовката на териториалните планове за енергиен преход, изработването на които тече към момента. А изготвянето им е ключово условие за получаване на подкрепа от Фонда за справедлив преход. По-голяма част от промените трябва да станат през идните двайсет години, а до 2050 г. трябва напълно да декарбонизираме икономиката си. Това няма**

⁹⁹ Европейска комисия, *Започни на чисто!* [онлайн][посетен на 1.10.2020 г.] http://www.horizonti.eu/europe-direct/files/48_1.pdf

¹⁰⁰ Пак там

¹⁰¹ **Зелената сделка** (Green Deal), известна още като Зеленият пакт, е набор от политики предложени от Европейската комисия, които трябва да направят Европа климатично неутрална до 2050 г. Планът е да бъде намалено производството на парникови газове поне с 50%, сравнено с нивата от 1990 г

да е лесно, но представлява задача, с която индустриалното общество може да се справи.

Огромно предизвикателство може да се окаже и преодоляване на рамките на мандатно мислене, в което политическите елити са затворени, те трябва да проявят разум и освен това, да работят в посока по-добро разбиране на проблема от страна на средностатистическите граждани. Безспорно работата по дългосрочните мерки за преодоляване на проблема би се оказала непосилна задача за политиците, ако гражданите не разбират защо трябва да жертват днес част от ежедневните си навици в името на бъдещите поколения.

Проблемът с комуникацията също продължава да стои на дневен ред. Успешната комуникация ще създаде нови възможности за решаване на проблема. Ще вдъхнови и катализира създаването на нови политики и ще ангажира с персонални действия широката общественост в усилията за справяне с

явлението. На следващо място, трябва да се осъзнае отговорността на политическите лидери, които са длъжни да поведат дебата, да назоват и покажат проблемите чрез различните комуникационни стратегии и реторически похвати, които да приведат темата за климата на разбираем език за гражданите. Нещо повече. Да преодолеят „мандатното мислене“, като загърбят партийните различия и се обединят в обща кауза и поглед към бъдещите поколения.

Погледнато в преносен смисъл, можем да кажем, че човечеството едва „изкара контролното“ миналия век. Научи се как да унищожава направо цивилизацията си – с война, но съумя и да не я използва. Сега предстои последният „изпит“, в който е заложена на карта цялата околна среда, а от нея зависи бъдещето на цивилизацията ни. И тук не става дума само за познание и техническа култура, но и за умение за самоконтрол и сътрудничество. Все зрели ценности, които подлежат на изпитание в следващите десетилетия.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Александров, В., *Климатичните промени на Балкански полуостров. Екология и бъдеще*, 2010

Александров, В., *Климатични промени*. София: НИМХ – БАН, 2006

Дарик Нюз, *Март 2017 е ясен знак за глобално затопляне*, URL: <https://dariknews.bg/novini/sviat/mart-2017-e-iasen-znak-za-globalno-zatopljanie-2018487>

Европейска комисия, *Започни на чисто!*, URL: http://www.horizonti.eu/europe-direct/files/48_1.pdf

Изпълнителна агенция по околна среда, *Национални доклади по инвентаризация на емисиите на парникови газове*, URL: <http://eea.government.bg/bg/dokladi/unfccc>

Изпълнителна агенция по околна среда, *Промени в климата*, URL: <http://eea.government.bg/eea/bg/publicat/2004-1/quality/climate/climat4.htm>

Изследователски център „Тренд“, *Нагласи на българите по екологични теми*. URL: <https://rctrend.bg/project/%D0%BD%D0%B0%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BF%D0%BE-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8-%D1%82%D0%B5/>

Министерство на околната среда и водите, *Изменение на климата – Ангажименти на България по РКООНИК и протокола от Киото*, URL: <http://eea.government.bg/eea/bg/publicat/2004-2/quality/climate/climat4.htm>

Министерство на околната среда и водите, *Климат. Съвместно изпълнение*, URL: <https://www.moew.government.bg/bg/proekti-7246/>

Министерство на околната среда и водите, *Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и план за действие*, URL: <https://www.moew.government.bg/bg/klimat/mejdunarodni-pregovori-i-adaptaciya/adaptaciya/>

Национален доверителен Еко фонд, *Изменение на климата*, URL: http://myclimate.bg/wp-content/uploads/2015/10/climate_change.pdf

Национален доверителен Еко фонд, *Зелени инвестиции*, URL: <https://ecofund-bg.org/bg/>

Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и План за действие, www.eufunds.bg, София, 2019

Тикъл, К., За Книгата „Климатични войни“, The susijn agency Ltd. 2008

Giddens, A., *The politics of climate change*, URL: <http://www.gci.org.uk/Documents/Anthony-Giddens-Politics-of-Climate-Change-Polity-2009.pdf>

Stern Review, *The economics of climate change*, URL: www.wwf.se/source.php/1169157/Stern%20Report_Exec%20Summary.pdf

United Nations, *Climate change*, URL: <https://unfccc.int/>

World Health organization, *Climate change and health*, URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health>

5

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА МЕРКИ В БОРБАТА С КЛИМАТИЧНИТЕ ПРОМЕНИ

Александър Димитров¹⁰²

Европейската политическа традиция е отредила именно на левицата да бъде моралния стожер и водещ защитник на обществения интерес. Разбира се, социалните предизвикателства, закрилата на онеправданите и солидарността винаги са стояли на челно място, но заедно с тях винаги се отдавало, макар и частично, внимание на екологичните въпроси. Днес отношението към зелената проблематика е все по-актуално, което наложи на левицата в България да концентрира вниманието си по посока на екологичния императив.

Този интерес, разбира се, не е внезапно хрумване, следващо поредната политическа мода, а съществува още от седемдесетте години на XX век, когато зелените за първи път се появяват на европейската политическа сцена и това привлича вниманието на останалите политически сили. Още тогава зелените активисти се чувстват много по-близо до левицата, отколкото до десните политически групи. Именно тогава Дерек Уол издига и четирите стълба на зеленото движение: екология, социална справедливост, гласуване демокрация и ненасилието като политически принцип (почерпен от Мартин Лутър Кинг и Махатма Ганди)¹⁰³.

Издигането на природата като висша ценност редом до социалната справедливост е събитие, което левицата не подминава. Люк Мартел дори го нарича революционно за политическата теория. Според него, еколозите ще вкарат ново знание и подходи в политическата теория. Първо, защото показват, че има естествени ограничения пред социалния и политически живот. Второ, защото твърди, че има непреходна стойност (ценност) в нечовешките живи същества. Тези две постановки „вкарват“ в политическата теория теми и въпроси, които преди изобщо не са се обсъждали¹⁰⁴.

Представените „зелени“ нововъведения и до днес не са излезли от политическите програми. С вре-

мето левицата в Европа, а след това и в България, приема част от философията на зелените като въпроси, които не трябва да се подминават с лека ръка. Това личи особено след поредицата добри предизборни резултати на зелените формации по време на европейските избори – от едва 20 души през 1984 до присъствие от 74 в Европейския парламент през 2019¹⁰⁵. В същия порядък, както в Европа, левицата в България все по-внимателно следи екологичното движение в родината ни и с годините обръща все по-голямо внимание на зелената проблематика.

Често се забравя, но горното отношение не е епизодично, а по-скоро е свързано с релевантните предупреждения, които зелените формации отправят. Още в доклада си от 14 декември 1991 г. „БСП трябва да стане нова партия“¹⁰⁶ Александър Лилов казва, че БСП трябва да си сътрудничи с екологичната общност в България. Разбира се, тогава проблемите на деня са съвсем различни. Въпреки това, зелената тема отдавна присъства в политическия дневен ред на Европа, а това налага и на българската левица да обърне необходимото внимание. Почти едновременно към зелената идея поглед обръщат както реформиращата се БСП, така и възстановената БСП (чийто коалиционен партньор след 1994 г. е т. нар. Зелена партия).

В този период БСП се обявява за систематична екологична политика и подробно я излага в програмата си от 1994 г., която застава зад мотото „за нова икономическа, социална и екологична политика на България“. На екологията е посветен раздел трети от програмата, където в три последователни точки са разгледани състоянието на околната среда като глобален проблем на човечеството (където са фиксирани основни проблеми като „парниковия ефект“, отпадъците, натрупването на

¹⁰² Главен асистент в УНСС, к-ра Политология

¹⁰³ Dimitrov, A., *Pirates and Greens – the Opposites of the New Political Spectrum*, SGEM, 2014

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Бройката включва и представителите от Обединеното кралство. След окончателното излизане на страната от ЕС групата ще се свие до 69 души.

¹⁰⁶ Политически доклад, Българската социалистическа партия трябва да стане нова партия, 40 Конгрес, София, 14-16 декември 1991

токсични вещества и др.); точка втора се отнася до състоянието на околната среда в България; и точка трета засяга принципите и целите на екологичната политика на БСП, където се засягат важни постановления, свързани с активна държавна екологична политика, изграждане на ново поколение ядрени мощности, стимулиране на производството на екологично чисти храни и др.¹⁰⁷

В програмата на БСП от 1994 г. „Нови времена, нова България, нова БСП“ има специален раздел, озаглавен „Съвременни екологически проблеми – предизвикателство за нова политика“, но още преди него намираме някои важни постановления: „Съдбовно важни за човечеството са екологичните императиви на съвременния свят. Екологическата световна ситуация е безпрецедентна. На земята може да настъпи екологична катастрофа. Тревожна е степента на макрозамърсяване на планетата – на земята, въздуха, водата...“. „Всичко това изисква глобална екологическа политика. Екологическата трансформация на сегашните и на утрешните национални икономики и на световната икономика като цяло е сред най-големите предизвикателства на новите времена...“¹⁰⁸. В конкретика се обръща внимание на проблемите, свързани със системите на контрол и наблюдение на околната среда, екологосъобразното ползване на земята, борбата с обезлесяването и др. Обръща се внимание на баланса между икономическото развитие и опазване на природните ресурси. Предлага се създаването на специален екологичен фонд, който да се захванва от средствата, идващи от приватизационна дейност¹⁰⁹.

Тези нови за левицата постановления по-късно намират отражение и в „Правителствената програма за 1995-1998“. Именно там четем в направление „Развитие на основни стопански отрасли и дейности“, приоритет пети – „Опазване на околната среда и горите“. В текста се възприемат някои важни и основни постановления за „зелена политика“ като: „замърсителят плаща“, внедряване на алтернативни енергийни източници, подобряване чистота на земеделските земи, мерки за подобряване управлението на горите, акцент върху „горещите точки“ за опазване на въздуха, почвите и водите от новите замърсители, практики от типа „дълг срещу околна среда“ и др.¹¹⁰

След оттеглянето на премиера Жан Виденов и идването на правителството на Иван Костов в дебата за екологията в лявото политическо пространство се намесва и партията „Обединен блок на труда“. В техният политически проект „Солидарната алтернатива“ (Лейбъристият път за изход от кризата) четем за отраслово реструктуриране, където да се подкрепят перспективни отрасли: земеделие (по съвременен образец), неелитарен туризъм (социален, здравен, екотуризм), контрол върху енергетиката и вноса на енергийни източници¹¹¹. Издигнат е принципът за социално равновесие в България, в т.ч. и екологично равновесие, основан на устойчив икономически растеж¹¹².

В хода на реформите, съпътстващи преговорите за приемането ни в ЕС, БСП публикува „Аграрната политика на БСП“ през април 2004 г. В публикацията са описани много от документите и декларациите, които се публикуват по време на управлението на НДСВ, но най-вече правят впечатление определени позиции, повлияни от циркулиращите зелени течения в европейската левица, като: „единство на веригата земя-краен продукт“, „преодоляване на неолибералния модел в земеделието“, привличане на аграрната наука в земеделското производство, подготовката на българското земеделие за успешно интегриране в ОСП на ЕС и др.¹¹³ Все изисквания, които са важни, за да отговаря българската продукция на нуждите (по думите на С. Станишев) на един много взискателен пазар, с изключително високи стандарти за хранителна сигурност, качество на продукцията и екологични изисквания¹¹⁴.

В хода на дебатите около новата програма, на специален дискуссионен форум Центърът за стратегически изследвания към БСП внася и екологичната проблематика¹¹⁵. Това прави Александър Лилев в пленарното си изказване, като стъпва на прословутите 10 мегатенденции за развитие в света. За нас важни са първата (преход от индустриален към слединдустриален свят) и шестата (преход от екологичен анархизъм към всеобхватни екологични императиви на човешката дейност)¹¹⁶. Горното по-късно ще доведе до едно от заключенията, касаещи енергийната революция, „основана върху възобновими и екологични чисти източници“¹¹⁷.

¹⁰⁷ БСП, Програма на Българската социалдемократическа партия за нова икономическа, социална и екологична политика на България (Социалната пазарна икономика и преходът на България към демократично гражданско общество), Изд. Ваньо Недков, София, 1994, с. 55-60

¹⁰⁸ Програма на Българската социалистическа партия, „Нови времена, нова България, нова БСП“, София, 1994, с. 5

¹⁰⁹ Вече цит., с. 48-49

¹¹⁰ Министерски съвет, Правителствена програма за 1995-1998 година, София, 1995, с. 56-57

¹¹¹ Обединен блок на труда, Солидарната алтернатива. Лейбъристият път за изход от кризата (Проект), София, 1998, с. 16

¹¹² Вече цит., с. 31

¹¹³ Съвет по аграрна и екологична политика и гори на БСП, Аграрната политика на БСП, документи и материали, София, 2004, с. 6

¹¹⁴ Вече цит., с. 11

¹¹⁵ Център за стратегически изследвания, Програмен дискуссионен форум. Основни тенденции в съвременното, световно, европейско и балканско развитие, ЦСИ, София, 2008

¹¹⁶ Вече цит., с. 9-10

¹¹⁷ Вече цит., с. 14

Отношението към екологичните въпроси се потвърждава и в следващата програма от 2008 г. „За България“. В специална част, наречена „Земята. Водите. Горите.“ предишните постановки са потвърдени, но вече категорично се застъпва зад „комплексна политика за устойчиво развитие“ с акцент на отраслите, „които разумно оползотворяват и съхраняват природните предимства и богатства на страната“¹¹⁸. В същото време, правителствената програма на правителството на Сергей Станишев изважда на преден план други приоритети, но все пак продължава да изпълнява редица екологични ангажменти, сред които с най-голямо значение е проектът за защитени територии „Натура 2000“.

В десетилетието след 2009 г. левицата се насочва към прокламиране на екологични политики предимно по време на кампаниите за представители в Европейския парламент. Едва в програмния документ „Визия за България“ се наблюдава по-специално отношение към екологията и завръщане към екологичния императив. Издига се призивът за „зелена икономика“: „възобновима енергия; „зелени“ градове и сгради; подобрене на качеството на атмосферния въздух в населените места; управление на водите; управление на отпадъците; управление на земите“¹¹⁹. Предлагат се редица мерки, които БСП и към днешна дата защитава. Внедряват се екологични принципи както по отношение на енергетиката, така и по отношение на земеделието¹²⁰.

Постановките във визията намират място и в академичните усилия на Центъра за исторически и политологически изследвания към БСП, които заедно с фондация „Солидарно общество“ провеждат специална кръгла маса и издават сборника „Екология и гражданско общество“. В дебата участват редица изследователи, които в детайли дават своята визия за екологичната култура, природата и икономиката, екологичното съзнание, биоземеделието в България, развитие на умните градове и градското земеделие и др. В хода на големите теми са разисквани и различни локални въпроси и казуси, характерни за екологичните дисбаланси в страната. Това е още едно потвърждение за значимото място на екологичната политика в идеите и политиките на българската левица.

За важното място на екологичния императив в програмните документи на левицата говори и последното намерение на БСП за създаване на нова програма „СОЦИАЛИЗЪМ на 21-ви ВЕК“. В резолюцията, предхождаща този проект¹²¹ изрично се

заявява, че систематичното унищожение на природата и околната среда, е част от новата световна обществена криза. Това, на свой ред, означава, че на екологичния императив ще бъде отделено специално място в бъдещите проекти на програмата.

Изложеното досега съдържание ясно показва стремежа на левицата в България да не стои на страни от екологичния дебат. Ние, като изследователи, също сме част от този дебат, който все повече се задълбочава както в България и ЕС, така и по света. В стремежа си да бъдем полезни с нашата експертиза ние даваме следните:

Препоръки за екологично развитие

1. В национален план екологичната политика следва да бъде поставена като приоритет.
2. Наложително е тясното сътрудничество с гражданското общество, с ангажираните граждани и най-младите, които имат активна гражданска позиция, относно екологичната проблематика. Ключово ще е и тясното сътрудничество с екологичните организации, които алармират обществото за екологичните рискове и водят реална битка за опазването на околната среда.
3. Българските институции следва да изготвят задълбочени анализи, отчитащи бъдещата модернизация и планове, които ефективно да прилагат заложените политики, за да се смекчат последиците, предпоставени от „зеления преход“ (първоначално до 2030, а след това с хоризонт до 2050).
4. Очертаните тенденции задължават приемането и изпълнението на конкретни политики, по-специално:
 - Подобряване на инфраструктурната безопасност;
 - Повишаване на инвестициите във възобновяеми източници на енергия и увеличаване на енергийната ефективност;
 - Дългосрочно планиране и адаптация към климатичните промени чрез серия от мерки, подготвящи обществените системи и гражданите.
 - Повишаване на информираността по отношение на обществеността; активно включване на гражданското общество и засилване на усещането за необходимост от колективни усилия.
 - Предприемане на мерки в комуникационен план за убеждаване на гражданите, че промяната е необходима.
 - Засилване на научния потенциал и развойната дейност, подобряване на знанията за възможностите за преобразуване на икономиката и обществените системи.
5. България следва да участва активно в предстоящите дебати и взимане на решения по всички

¹¹⁸ Българска социалистическа партия, За България. Програма, София, 2008, с. 35

¹¹⁹ БСП, Визия за България, София, 2019, с. 47-48

¹²⁰ Вече цит., 49-51

¹²¹ Изнесена на 50 Конгрес от септември 2020.

ключови законодателни актове и предлагани инициативи, касаещи европейската политика по климата.

6. Трябва да е ясно, че с реализацията на „Зеления пакт“ много от традиционните производства ще бъдат затворени, включително въгледобива. Това налага специален подход към най-засегнатите райони и подготвяне на специфичен пакет от социални и икономически мерки, компенсирани промените.

Например: Постепенно намаляване на броя на заетите във въгледобива и ТЕЦ-овете чрез оптимизация на административния персонал и пенсиониране на работещите в надпенсионна възраст, организиране на курсове за преквалификация за освободените кадри, незапълване на местата на напусналите и др.

7. Наложително е и изграждането на нови, заместващи (базови) мощности (пр. Фотоволтаични централи, газови и др.) и преоборудване на ТЕЦ-ове за работа с газ.
8. В интерес на България е експлицитното разписване на принципа, че всички цели в областта на климата на европейско равнище (в т.ч. и ревирирането им) ще бъдат взимани само и единствено от Европейския съвет, както досега.
9. България трябва да започне активна подготовка, за да се ползва от инструментите на „Механизма за справедлив преход“, вкл. чрез: Фонда за справедлив преход, Схемата за справедлив преход в рамките на програмата InvestEU и Механизма за отпускане на заеми в публичния сектор /по линия на ЕИБ/.
10. Горното налага да се разработят национални планове за възстановяване въз основа на приоритетите за инвестиции и реформи. Планове следва да са свързани със следните политики: стимулиране на производството на чиста, достъпна и сигурна енергия; ефективно използване на ресурсите при разработването на продукти и усвояване на вторичните суровини в рамките на кръговата икономика; чиста и интелигентна мобилност; политики по отношение на енергийната ефективност и др.

Например: Изискване за закупуване само на

електрически автобуси за обществен транспорт в големите градове. Постепенно въвеждане на изискване за наличието на зарядни станции за електроавтомобили във всяка бензиностанция. Приоритизиране на железопътния транспорт чрез подобряване на: железопътната инфраструктура, качеството на влаковете, предоставяните услуги, внедряването на иновации, високи технологии и др.

11. От икономическа гледна точка, страната ни е наложително да направи по-смели стъпки в посока намаляване на потреблението на енергия, внедряване на нови чисти технологии, промяна в модела на лично потребление и др. Ангажиране на частния сектор с целенасоченото внедряване и създаване на зелени иновации, в посока на трансформиране на националната икономика.
12. В обществото ни трябва да се проведе дебат относно предстоящата трансформация до 2050 г., а именно пълното декарбонизиране на икономиката ни, и изграждането на лична ангажираност за постигането на тази цел. Това налага далеч по-добро комуникиране на проблема в обществото, преодоляване на мандатното мислене и постигането на политически консенсус по въпроса.
13. Необходимо е да се увеличат горските площи чрез увеличаване на залесяването, привличане на повече кадри в сектора (вкл. чрез повишаване на заплатите на служителите в горските стопанства), значително повишаване на санкциите при незаконна сеч и др.
14. Нужда от въвеждане на дисциплина „екологична култура“, още от най-ранна детска възраст, в началото под формата на игри, а по-късно и като образователна дисциплина в училище, с цел осъзнаване важността на проблемите, свързани с опазването на околната среда.
15. Наложително е извеждането на приоритетна позиция /на европейско и национално ниво/ на климатичния мониторинг и по-сериозното отношение към възможностите му за ранно засичане на внезапни промени в климата и намаляване на потенциални рискове в тази посока.

СПИСЪК НА ФИГУРИ

- 5 Фигура 1
 Схема на Кръговата икономика
- 30 Фигура 1
 Схема на парниковия ефект
- 32 Фигура 2
 **Аномалии на температурата на въздуха в България
 прямо периода 1961 – 1990 г.**
- 33 Фигура 3
 **Годишни валежи за 1961-1990 г. (горе ляво), 2020 (горе
 дясно), 2050 (долу ляво) и 2080 г. (долу дясно), при
 песимистичен климатичен сценарий**
- 35 Фигура 4
 Постигане на целите на Протокола от Киото до 2004 година

За авторите:

Даниела Василева е ръководител на “Центъра за исторически и политологически изследвания” към Национален политически институт “Димитър Благоев”. Докторант е по социология към Института по философия и социология - БАН. Изследователските интереси на Даниела Василева са в областта на екологичната проблематика, по-специално по въпросите на екологичните рискове, екологичната политика, гражданско общество и гражданската активност.

Стоянка Балова е изпълнителен директор на Института за социална интеграция. Завършва магистърската програма по „Биотехнологии“ към МГУ „Св. Иван Рилски“ и „Политически мениджмънт“ в СУ „Св. Климент Охридски“. Стоянка Балова е доктор по „Политически език и реторика“ и към момента е главен асистент в Алма матер. Изследователските ѝ интереси са свързани с проблемите на гражданското общество, екологичното развитие и политики, политическата реторика и др.

Невена Алексиева е доктор по международни отношения от Университета за национално и световно стопанство. Магистър по международни отношения от СУ „Св. Климент Охридски“. Има редица специализации в България и чужбина. Научните ѝ интереси са свързани основно с проблемите в Югоизточна Европа, с регионалното сътрудничество в Европа, както и с общоевропейските политики. Съосновател на Центъра за европейски и международни отношения.

Александър Димитров е доктор по „Политически науки“ от Университета за национално и световно стопанство. Към момента е преподавател в Катедра Политология към същия университет. Има специализации по международно сътрудничество в областта на науката и политическите конфликти. Изследователските му интереси са в областта на политическите партии, лидерството, политическия маркетинг и др.

Издател:

Фондация Фридрих Еберт | Бюро България
Ул. Княз Борис I 97 | 1000 София | България
Отговорен редактор:
Хелене Кортлендер | Директор, ФФЕ, Бюро България
© Фотография корица: Иван Стоименов
Предпечат и печат: Про Креатив Студио

Заявки / Контакт:
office@fes.bg

Използването с търговска цел на всички издадени от Фондация Фридрих Еберт (ФФЕ) публикации не е позволено без писменото съгласие на ФФЕ.

Мненията, изразени в тази публикация, принадлежат на авторите и не отразяват непременно позицията на Фондация Фридрих Еберт.

Всички текстове са достъпни онлайн:
<http://www.fes-bulgaria.org>

София, 2021 г.

ISBN: 978-954-2979-79-1